ԱՐԵՒԵԼԵԱՑ

ՏԱՐՈՒՆ

ԿԻՍԱՄԱՍԵԱՅ

Ազգային, Գրական եւ Քաղաքական

27ՐԴ ՏԱՐԻ

1897

ԹԻՒ 6 ՄԱՐՏ 15

ԽՄԲԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՋՄԻՒՌՆԻԱ
ՏՊԱԳՐ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՆԿԻՆ ՄԸ ԿԱՆԱՄԲԻ 185
ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԷԻ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿԵԱՆՔՆ . . 189
ԱՆԵՐԵՒՈՅԹ ՊԱՐՈՆԸ 195
ՄԱՂԻԿՆԵՐԸ ՅՈՒՂԱՐԿՈՒԹԻՒՆԱՆ ՄԷՋ (Մ. Ն.) . 201
ՊԱՏՐԸՆ (Ն. Որբերեան) 205
ՀԱՅԵՐԷՆ ՀԻՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ (Տ. Վ. Պ.) . . . 207
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԶԷ (Մ. Մսերեան) 211
ՄԵՐ ԱՃԴ. ՎԵՐԱԲԱՆՆԵՐԸ 212
ԼՐԱԲԵՐ 218

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՌԵՐ (Խ. Բն. Տ. Վարդանեան)

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Գրաքննութեան արտօնեալ

ՍԻՈՓԱՆՔ — 3[illegible] — Ա Գիրք տպագր. Պոլ-
սոյ տպարանի — Գին 1 դրուշ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ — 1897 — Հրատարակիչ Նշան
Կ. Պէլտէրեան — Կ. Պօլիս. գին 5 դրուշ.

Հրատարակուած է Մամուրեան գրատան գրացուցակին եւ
ինչ արտայայտրի կ'ուզէ գործածել

Պէտք որ կփափաքին իրենց երկերն թերթիս մէջ
տեսնել գտած տեղնին, պարտին էջէ-էկան օրինակ խմբա-
գրութեանս հասցնել։

ԸՆՏԻՐ ՔՕՆԻԱՔ

Διαμαντένιος καὶ Ἀντρικέος

ՍԱՄՈՍԻ ՄԻՍԻՔԹ ԹՒՂՈՂԷՆ

Ինչպէս ծանօթ է ամենուն Սամոսի միսքէթ գինին աշխարհի վրայ կը դերազանցէ միւս բոլոր իր նմաններէն, հետևապէս այդ խաղողէն շինուած ՔՕՆԻԱՔՆ ճշտօրէն համապատասխան քիմիական նպատակին պահանջմանց, ոչ թէ միայն կրնայ մրցիլ Յունաստանի մէջ և այլուր, պատրաստածներն թէ գնոյն և թէ տեսակին կողմէ, այլ նաև կրնայ տալիքին համարում իւր ներսպոյն մէջ պատրաստած բոլոր քօնիաքներէն։

Սամոսի մէջ հիմնեալ առաջին միակ հաստատութիւնն է այս գործատանն ուր շինուած ՔՕՆԻԱՔՆ տալիքին է պատ Մինքէթի խաղողէ։

Հետևապէս այս քօնիաքն իր ներազանցութեամբ արդէն հռչակ հանած լինելով, վստահ ենք որ Ազգս Հայ հասարակութիւնն, անգամ մը փորձելով պիտի գըտնահատէ անոր ներազանցութիւնն և պիտի պատուհանայ ուրիշ քօնիաքներ գործածելէ, վասն զի մեր ՔՕՆԻԱՔ տեսակին մի է և չունի երկրորդական կամ երրորդական տեսակներ։

ՍԱՄՈՍԻ ՔՕՆԻԱՔՆ մեծ քանակութեամբ ունենալ փոխադրիչ պարտին դիմել միակ ներկայացուցչինեղուն ի Զմիւռնիա, Կիրիա Խան թիւ 48 Ն. Յովէլ, Դ. Մարտիրոսեան և Ընկեր., իսկ փոքրաքանակ գնողներն կրնան դիմել Հայոց թաղ՝ Պրնք. Դ. և Լ. Շերմազեանի, ինչպէս նաև Շինէճիներու մէջ Մեծ. Գէորգ Քէշիշեանի և բոլոր շաքարավաճառներու մօտն։

Գիներն անհամեմատ աժան են մրցելու կարող հրապարակիս վրայ գտնուած բոլոր քօնիաքներու հետ։

Ն. ՅՈՎԷԼ, Դ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.

Միակ ներկայացուցիչք

Թուբքիոյ Եգիպտոսի, Անգլիոյ և Միացեալ Նահանգաց։

Յ. Գ. Անձն անոնք որ կը փափաքին վերադառնալ երկիրներու տարածքի մէջ համաճարակը հաստատել Սամսի թեղեաէ էրթեկտորութեան, կրնան դիմել Զիւռնիոյ Ընդհ. Դարձակալութեան կեդրոնատեղին, Կիրիա խան. Թիւ- 18։

Ս. ՍԻՄՐԻՍԱՐԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿՔ

ՄԵԾ ՎՃԱՐԱՏՈՒԹԻՒՆ

Սոյն հանրաւաւոր վճառատուն՝ ուր կը ծախուին զանազան բամպակներէն, բրդեղէն, մետաքսեղէն նիւթեր, վաղուց կը վայելէ ոչ միայն Իզմիրի ամէն հասարակութեանց համարումն, այլ և իր բոլոր գաւառային յաճախորդներուն վստահութիւնը որ արդէն քանի դնահատած են իր ապրանաց ընտրութեան, տոկունութեան լաւութեան, չափերու ճշտութեան և դիներու անհամեմատ չափաւորութեան դգալի առաւելութիւններն, այնպէս որ միշտ գոհ մնացած և սոյն վճառատունը պատուած են իրենց յանձնարարութեամբ։ Ինչպես յարգ նոյնպէս և այսուհետև Սիմրիսարեան վճառատունն պատրաստ է միևնոյն դիւրութիւններն ընծայել տեղւոյս յաճախորդներուն, և յատկապէս գաւառացոց ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ վերոյիշեալ առաւելութեանց վրայ։ Գարտին վստահ լինիլ թէ իրենց յանձնարարութիւններն գրով կամ գործակատարներու միջնորդութեամբ, ամենայն ճշտութեամբ ու փութով պիտի կատարուին։ Անտարակոյս գաւառացի և տեղացի նոր յաճախորդներ պիտի փութան, անձամբ դիմելով փորձել, ապրանաց գերազանցութիւն, Սիմրիսարեան ընդարձակ մթերանոցներու մէջ՝ որ կը գտնուին՝

ՄԵԾ ԳԵՐԶԱԿԱՏՈՒՆ

ԳԷՈՐԳ Մ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Ազգ. Վճռ. Ատեան Նահանջեան Թղթակիցը կ՚ըսէ, թէ՝ —

Վճռաբեկ Հատուցումներու Ատեանի մէջ ունեցած բազմաթիւ յանձնարարներս, ապացոյց մի են թէ՝ մենք մեր յայտարարութեան հաւատարիմ գտնուած ենք, հարկ չկայ՝ զօվեհաններ շռայլել՝ յայտ, մեր գործերը միայն են որոշէն՝ թէ դներու ժամանակութեան հետ նաև ունինք մեծ առաւելութիւն մը ուրիշ նմանօրինակ հաստատութիւններէ ձեւի, կարի և ապրանքի մասին՝ երեւակայեցէք թէ որչափ դժուարին է ամեն մէկ անհատի ճաշակը գոհացնել և ձեւին յարմարութիւն տալ, նա մանաւանդ երբ այդ անձը առաջին անգամ է որ հագուստ չինել կուգայ մեզ՝ Ուստի ինչպէս մինչև այսօր, նոյնպէս ալ այսուհետև ալիսի աշխատինք ամեն չանք և զոհողութիւն չի խնայել նոյն իսկ ամենէ բծախնդիրները անդամ գոհացընել՝

Աւելորդ չենք համարիր՝ նաև իմացընել թէ վճռատատանի մէջ կը գտնուի քաղաքներու, գիւղաքներու և այլ տեսակ ասուելիններու ճոխ հաւաքածոյ մի, և թէ պատրաստ կարուած հագուստներ ալ ունինք՝

Ձմեռ, ձեռնատր եւ տոկուն, դիմեցէք եւ տեսէք՝

19—24

ԿԱՐԵՒՈՐ ԱԶԳ

Աշխատասէր աւիճ մի քիչ շատ տեղեակ Անգլ. Գաղղ. Իտալ. Յուն. և Տաճկ. լեզուաց և քիչ մ՚ալ Տօմարական թութեան դրագիմունք մի կը փնտռէ իւր ընտանիքը ապրեցնելու բաւական համեստ թոշակով՝

Խնդրել դուրս դրատնէն ալ կրնայ յարմարութեան գալ՝

Դիմել առ խմբագրութիւնս

ԿՈՒԶԷՔ

Աժան, մաքուր և յաջողուած լուսանկարներ ունենալ, դիմեցէք ի Հալէպի փողոց

ՄԱՐԱԹՕՆ

Լուսանկարչատունն, ուր՝ բնական մեծութենէն սկսեալ մինչև մանրագիտական միջոցութեամբ պատկերներէ զատ, խիստ չափաւոր գիներով կը հինուին նաև հանդիսական, պօօսական, ընտանեկան, մասերմական, հարսանեկան և այլ պատշաճ կարդի խմբանկարներ. Գործատունէ դուրս եղած յանձնարարութիւնք ևս աւելորդ է ըսել որ փութով և գոհացուցիչ պայմաններով կը կատարուին։

Մրցում անկարելի է մեզ դէմ, քանի որ լուսանկարչական արուեստին երեք էական կէտերուն, այն է՝ ըլլուքս, քոլէ, և օբեբոչնի մէջ մեր ունեցած մասնագիտութիւնն հարկ չմոռալը պարզամիտները խաբելու համար ճոխ և չլացուցիչ արդուզարդերու դիմել, մինչ որ չատեր ի կիր կ'առնուն իրենց արուեստական միջոցները պարտկելու համար։

Տէր եւ վարիչք Մարաթօն լուսանկարչատան
Դ. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ Ա. ԽԱՍԿԱԼԵԱՆ

ի Հալէպ ի փողոց. — Զմիւռնիա

ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒԹԻՒՆ

Հայոց Դէպ Ի Պաղ

Դ. ՒԻ Լ. ՃԷՐԻՏՃԵԱՆ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Սրգոյ Հասարակութեան և մանաւանդ բարեկամ Պատ. Յաճախորդներուն թէ վերջերս մեր վաճառատունը խիստ ճոխացուցած ենք զանազան ուտեստեղէնով։

Մեզ դիմողը ամէն ինչ պիտի գտնէ շատ աժան գիներով։

Ունինք նաև Ալքոլարի և ուրիշներու ընտիր օճառներ, նոյն գործատուններէն ծախուած գիներու վրայ ԱՒԱՆՑ ամենափոքր յաւելուածով մը։

Գիւրութեան համար մեր Յաճախորդներուն հեռաւոր տարիներ կը յանձնենք և մեր սովորութեան համեմատ հաշիւները ամիսը անգամ մը կը փակենք,

ԱՆՀԱՄԵՄԱՏ ԱԺՆՈՒԹԻՒՆ 6—24

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՓԷ. ՏԱՐԻ

ԹԻ 6 15 ՄԱՐՏ 1897

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ
ԱՆԿԻ՞Ն ԹԷ ԿԱՆԱՄԲԻ

Շատ զարմանալի երևոյթ մ՚է, որ մինչդեռ մեր երիտասարդները ամուսնական կենաց մէջ մտնելու այնքան կ՚դժկամակին, մերթ բանաւոր և ոտեայ անբանաւոր պատճառներ յառաջ բերելով, կ՚գտնուին ևս մեր մէջ թէ՛ աշխարհական և թէ՛ եկեղեցական դաստակերդ էն մարդիկ որ մերթ ընդ մերթ կ՚յուզեն այս խնդիրը թէ՛ ա՞ստ է որ եկեղեցականն անկին թէ կանամբի լինի Այս վերջին օրերս՝ Պ. Հ֊ին, որ Անկա նշանակեալ, մակագրին ներքև՝ ինչպէս մէջ մի քանի յօդուածներ հրատարակեց, յօդուածներ՝ որ նկատմամբ թեան շատ արժանի կէտեր ունին, կ՚նշմարի նաև՝ չէ թէ ամբողջ եկեղեցականն դատան ամուսնութեան խնդիրն, այլ յատկապէս

քահանաները քան վարդապետ ու եպիսկոպոս չառնելու կարևորութիւնն, այս է՝ հանաձրի քան անկին կրօնաւորները, անուղղակի հակելով եկեղեցականներու ամուսնութեան կողմը։ Գ. Հէրց դրձելեն, Լուդովիկոսոյ և ուրիշ առաջ նման ամենքի եկեղեցականները պատրաստելու հիմնարկութիւնները թէ՛ մեծամասն և թէ անկարևոր կ'գանէ, քանի որ Աղգին կրօնական ու բարոյական պետոյից նպատակաւոր չվենելէ զատ՝ նու իրապետական դերութիւն մը կ'հատատանն, կ'ըսէ, վստահ յայտնելով որ ընծայարանները հիմնուին, որպէս զի արժանաւոր քահանաներ հանին, քահանանները՝ որոց պետքն զգալի է և որ հետզհետէ ատոնցն ու ոչորմելի վիճակի մը կ'մատնուին, ի չնորհս վարդապետական ու եպիսկոպոսական դերիչխանու թեան։

Այս դիտողութիւնները՝ մատամբ հիմնաւոր, չեն բայատրեր սակայն լուսին այս իրողութիւնը թէ՝ մի շատ արժանընտիր ու անձնաղ իր եպիսկոպոսները վաղուց անգի չեն գտած ոչ միայն իրենց իրական արժանիքին համեմատութեամբ գնահատում և գոջալեր, այլ և հալածուած են նոյն իսկ եկեղեցական բարձր իչխանութեան կողմէ, վինդեռ անարժաններ պիտիս ու բարձ ստացած են, վասն զի՝ պետք չէ ուրանալ, որ բոլոր մեր վարդապետներն ու եպիսկոպոսներն, ինչպես կ'երևի կարծել Գ. Հէրց, չունին իրենց կոչման վայել, իրենց պաչտօնին յատուկ հանգամանքն։ Անպակաս են ինչպես անպիտանի քահանաներ, նոյնպէս անպէտ վարդապետ ու եպիսկոպոսներ, որ յաչորդաբար պիտի ծադին ցորչափ մեկ կողմէ ժողովուրդը կուսակցական կամ չահադիտական ոգւով քահանացուներ կ'ընտրէ, և մեւս կողմէ եպիսկոպոսներ՝ ղօչաքաղութեամբ ու կողմնակալութեամբ վարդապետ կ'ձեռնադրեն, այնպէս որ քահանան կ'սոխպուի չողոքորթել, ծծնել ու չահու եւևէ վաղել, իսկ վարդապետն խնջոյքի ու բարձի։

Ըստ մեզ՝ հիմնական վերանորոգութեան կարօտ է մեր եկեղեցական դասուն կազմակերպութիւնն, և այդ

նպատակին հասնելու համար, նախ պարտ է լուսաւորել ժողովուրդն, որպէս զի իր ծոցէն երկոզ եկեղեցականն դառն ոչ միայն աղնիւ, լուսաժիտ ու արբանեակը տարբ մը լինի, այլ և իրմէ անջատ մարմին մը չկազմէ, ինչպէս որ հետզհետէ կազմուելու վրայ է, և ապա՝ եկեղեցականի կոչման հետամուտ՝ ուսեալ, բարեկիրթ ու անձնուէր քահանայութեան պատրաստելով հանգերձ՝ անոնց նիւթական վիճակն ապահովել, այնպէս որ ապրուստի հոգերէ ազատ՝ արժանապէս կատարեն իրենց նուիրական պաշտօնը։

* * *

Բայց այս պայմաններէ զատ՝ կանոնաւոր ու հանրօգուտ եկեղեցական կազմակերպութեան մը գոլու համար, միթէ անհրաժե՞շտ է կուսակրօնութիւնն — ի հարկէ ոչ. և միթէ լուսազոյն չէ՞ր լիներ եթէ մեր կրօնական ամբողջ դասը կանամարի լինէր քան թէ ամուրի, հարց մ'է այս, որ թէև սկզբամբ ընդունելի, սակայն եկեղեցական դարաւոր կանոնադրութեամբ անդորձ թուի կ'երեւի առ այժմ մեր եկեղեցւոյ մէջ։

Տարակոյս չկայ՝ թէ ամուրիութիւնն անբնական վիճակ մ'է, այլ ոչ նոր, և այս վիճակին քրիստոնէութենէ շատ առաջ ալ գոյութիւն ունէր։ Որքան որ երկնային ու մարդկային օրէնսդրութիւններ պատուիրած են ու կ'պատուիրեն մարդկան ամուսնական լուծն ու արբութիւնն, որքան որ Ս. Գիրքն սաեպ կ'հրամայէ աճիլ ու բազմանալ, որքան որ Սպարտա անկին քաղաքացիներ կը պատաժէր, Ըմէնք ամուրիութիւնը անիր կ'համարէր, որքան որ Հռոմ ժամանակ մը տուգանքի կ'ենթարկէր անկին այրերն ու անոյր կիներն և դանազան քաղաքական իրաւունքներէ զրկելէ զատ՝ հօրինական ժառանգութենէ մաս չէր հաներ ազապ ու անպատակ անձերու համար, սակայն դարձեալ կ'գանուէին հոգևպաշտ մարդիկ՝ նոյն իսկ Հրէաստանի մէջ՝ որ մարմնային ամեն հաճոյք կ'զոհէին հոգի փրկելու և Աստուծոյ մտերնալու համար։

Առաջին դարերու քրիստոնեայ եկեղեցիներն այս հասին լիակատար ազատութիւն առած էին. նոյն իսկ կրօնական պաշտօնէից ընտրել կամ մերժել ամուսնական վիճակն՝ իրենց բնական հակումներուն թողլով հետևելի չափին։ Այս է պատճառն որ ի սկզբան առաքեալներն անգամ ամուրի չէին և ամուրիութիւնն իրեւ անհրաժեշտ պարտաւորութիւն մը սահմանուած չէր։

Սակայն ժամանակ անցնելով՝ անցան այն պարզ ու բնական սովորութիւններն, և թէպէտ տրեւելեան եկեղեցին կարգ մը կրօնական պաշտօնէից ամուսնական վիճակ արտօնեց, կաւսակրօնութիւնն բարձր դասակարգի վերապահելով՝ պաշտօնէութեան ծանր պահանջումներն անկաշկանդ ու արժանապէս կատարել տալու նպատակաւ, սակայն արեւմտեանն՝ երկար դարերու ընթացքին մէջ՝ այլ և այլ յեղաշրջումներէ, խլրտումներէ ու բողքներէ ետև՝ յաջողեցաւ վերջապէս իր կղերին մէջ համուռ ամուրիութիւնը վճռել, մինչև որ Լիւթեր գալով՝ մասամբ բուռն կաւսակրօնութենէ յառաջ եկած ծանր զեղծումներու տեսարանէն ղայրացած՝ բաժանման հետ յառաջ բերաւ ամուսնական ազատութիւնը, և այդ ազատութիւնը սակայն մեր իմաստուն հայրապետները վաղուց օրէնադրած էին՝ թէև մասամբ, մեր կրօնական պաշտօնէութեան նկատմամբ։

* * *

Թէ աշխարհականի մը կարծիքն այս վիճուկ կէտին վրայ այնքան հեղինակութիւն չկրնար ունենալ որքան ձեռնհաս եկեղեցականի մը, ակն յայտնի լինելով՝ ընթերցողին առջև՝ սոյն պատճառ առթիւ, սիրոյ պարզենք Հաւատոյ Ապոստոլականն հատուած մ'որ լիուլի կլուսաբանէ խնդիրը քրիստոնէական ազատ ոգւով, և ամենէ բծախնդիր աշխարհականի պահանջումներուն գոհացում կրնայ տալ։

Ես այդ Հաւատոյն Ապոստոլականն, որ այնքան ծանրութեամբ յօրինուած և ոչ միայն եկեղեցականին այլ

և աշխարհականին խորին ուշադրութեան արժանի է, թե- րևս իբր Աստուածաբանական մակդիրով խրթին ու անիմանա- լի տեսութեանց հատաքոյթ մը թուի կարգ մը աշխարհիկ հոգիներու, սակայն իրօք՝ քանիներ՝ որ տակաւին թէ՛ եկեղեցական պաշտօնէութեան և թէ՛ քրիստոնեական պարզութեան ու հրահանգներու վրայ որոշ դաղափար չունին, կրնան օգտուիլ այդ դործին մտադիր ընթերցանութենէ և համոզուիլ, ինչպէս նոյն ինքն հոգեշունչ հեղինակն՝ Տ. Մելքիսեդեկ Մուրատեանց Սրբազանը կ՛յայտարարէ թէ՝ — « իրև մի դասագէտ և իսկապէս հովուական պաշտօնի վարժարողաց և պատրաստուլոց համար ։ ։ ։ բայց կը հաւատամք թէ ամեն ընթերցողք կարող են օգուտ քաղել, քանզի կան քրիստոնէական պարտքեր որք իրարմէ անբաժան են թէ՛ հովուին և թէ՛ հօտին համար ։ »

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԷԻ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿԵԱՆՔՆ

Ամուսնութիւն եւ Ամուլութիւն. — կին բահանայից.

Նոր Կտակարանն լռութիւն պահած չէ այս մասին. « Պարտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել, միոյ կնոջ այր, արթուն, հեղ, պարկեշտ, հիւրասէր, ուսուցիչ. ։ ։ զի իւրում տանն իսկ բարեաց վերակացու լեալ իցէ, որդեակս ունիցի, որ ի հնազանդութեան կայցեն ամենայն պարկեշտութեամբ։ Ապա թէ ոք իւրում տանն վերակացու չգիտիցէ լինել, գիա՞րդ Եկեղեցւոյ Աստուծոյ խնամակալ լիցի. ։ ։ Նոյնպէս և կանայք նոցա պարկեշտք, մի՛ չարախօսք, հեղք, հաւատարիմ » ։ (Ա. Տիմ. Գ. 2, 4, 5, 11)։ « վասն այսորիկ Թողի զքեզ ի Կրետէ, զի որ ինչ մի անդամ պակաս իցէ՝ ուղղեսցես և կացուսցես ըստ քոզքաց երիցունս, որպէս և ես քեզ պատուիրեցի, եթէ ոք անարատ իցէ, միոյ կնոջ այր, որդեակս ունիցի հաւատացեալս և ո՛չ յամբաստանութիւն անառակութեան կամ անհնազանդս։ Զի պա՛րտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել, որպէս Աստուծոյ տնտեսի, մի՛ յանդուգն (ստրուկ իւր կրից), մի՛ բարկացող,

մի՝ թշնամանող (դիմեմել), մի՝ հարկանող, մի զօշաքող (հա-
հաճամել, կաշառակեր), այլ հիւրասէր, բարեկէր (բարի մար-
դիկ սիրող) ցած, (խելացի) արդար, սուրբ, ժուժկալ»։ Տէմ.
Ա. 5. 8։

Ա. Դրոց սոյն վկայութիւնք կ'ենթադրեն եկեղեցական պաշտօնեայն ամուսնացեալ և հայր ընտանեաց։ Բայց անշուշտ չունին պատուիրի նշանակութիւն, թէ եկեղեցական պաշտօնեայն անպատճառ պարտի լինիլ ամուսնացեալ։ Եթէ առարիւն մեզ թէ պէտք է ամուսնացեալ լինի, որպէս զի օրինակ լինի հաւատացելոց, մենք պիտի պատասխանէինք թէ՝ հարկ չկայ այս դրութեան մէջ գանուելու նոցա համար, որք ամուսնացեալ չեն։ Վասն զի ամուսնութիւնն անհրաժեշտ պայման չէ օրինակ լինելու համար։ Կան շատ պայմաններ. «Այլ օրինակ լինիմիր հաւատացելոց՝ բանիւ, կենցաղիւ, սիրով, հաւատովք, արիութեամբ»։ Ա. Տէմ. Գ. 12։ «Ամենեցուն պանձն օրինակ կացուցանել երէ-
ծոց քրիստոնէից»։ Տէմ. Բ. 7։ Բայց յայտնէ, ամուսնանալու մասին պնդելն շատ անհեթեթ և հակառակ կը լինէր Աւետարանի հոգւոյն, որ չը կամիր քնաւ փակել, կաշկանդել զմեզ բառական կանոններու մէջ։ Այս բանին մի յայտնի ապացոյցն է այն հանդամանքն, որ չորս Աւետարանիչներն տարբեր եղանակաւ կը պատմեն մի և նոյն իրողութիւնն, առանց հոգին վիսխելու։ Աւետարանն վեղուն է այս լոյն և ազատ յատկութեամբ։ Թողո՛ւնք մեր Տէրն որ Աստուած էր, նոյն իսկ Պաղտս Առաքեալն, որ մեր յառաջ բերած վկայութեանց հեղինակն է, ամուսնացած չէր։

Ա. Պօղոս, ամուսնանալու իրաւունքն հաշկելով հանդերձ, (Ա. Տէմ. Գ. 5), ոչ պակաս կը դովէ նաև ամուրիութիւնն, ո՛չ միայն պատշաճ դատելով այն ստիպողական ժամանակին համար, յորում էր եկեղեցին «Ցարուաք է մարդոյ թէ այսպէս իցէ (կոյս)... ժամանակս կարճեալ է այսուհետև. զի որ ունիցին կանայս, որպէս թէ չունիցին»։ Ա. Կոր. Է. 26-29։ այլ համաձայնելով օրպէս մի միջոց գանձն բոլորովին Աստուծոյ նուիրելու համար։ «Այլ կամիմ զձեզ անհոգս լինել, զի որ անկինն է, հոգայ զՏեառն. թէ որպէս հաճոյ լիցի Տեառն, և որ կանամբին է, հոգայ զաշխարհիս՝ թէ որպէս հաճոյ լիցի կնոջ իւրում։ Եւ
այնա մեկնեցան ի միմեանց առնակին և կոյսն. զի կոյսն հոգայ զՏեառն, զի իցէ սուրբ մարմնով և հոգւով, և առնակինն հոգայ զաշխարհիս՝ թէ որպէս հաճոյ լիցի առն իւրում։ Այլ զայս

վան ձերոյ օգտի տեմ. ո՛չ եմ խնդրէ ինչ արիանեմ ձեզ, այլ վասն պարկեշտութեան և հպատակութեան Տեառն առանց դրաղանաց։ Ա. Կոր. Ը. 32-35։

Պօղոս Առաքեալն ինքն չէր վարդապետողն, այլ յատաջ կը բերէր Յիսուսի Քրիստոսի խօսքերն. «Եւ նա ասէ ցնոսա. ո՛չ սահմանք բաւական են այդմ բանի, այլ որոց առեալ է Ձի են ներքինիք, որ յորովայնի մոր իւրեանց ծնան այնպէս, և են ներքինիք՝ որք զանձինս իւրեանց արարին ներքինիս վասն արքայութեան երկնից. որ կարողն է առնել՝ առցէ։» Մատ. ԺԹ. 11-12։ Կատարելութեան խորհուրդ տալն բնաւ հաւասարութիւն չէ։ Գիտենք որ ամուրիութեան կամ կուսութեան դասատարն հաչո չէ ընկերական կենաց դոյութեան հետ, և եթէ այդ դասատարն ընդհանրանար, պարպագիս երկրիս ընկերականութիւնն երկնքի ընկերականութիւն պիտի դառնար։ Բայց ինչ միտս ունի խորհուրդ տալ նաև կուսական կամ ամուրիական կատարելութեան համար, քանի որ եղած են և կարող են լինիլ այդ կատարելութեան ճշմարտասէր ձգտողներ Յիսուսի Քրիստոսի մատանիչ սրամտ ամուրիութիւնն երբէք չը միտակ աշխարհին և բուն խնդիրն այդ պիսի ամուրիութեան համար է։ Յիսուսի Քրիստոսի խօսքերէն պարզապէս կը հասկցուի, որ նորա ակնարկած ամուրիութիւնն մի միայն բացառութիւն կարող է լինիլ և ո՛չ այլ ինչ։

Մեր յատաջ բերած վկայութեանց մէջ կարող ենք տեսնել, որ թէ Երինաւոր Վարդապետն և թէ իւր աշակերտն Պօղոս, ամուրիութեան վրայ խօսած ժամանակ, չեն ունեցած առաջի աչաց մի մասնաւոր դասակարգ Եկեղեցւոյ. բայց ո՛չ ապաքէն կատարելութեան խորհուրդն, Եկեղեցւոյ մէջ, մանաւանդ առելի հովուաց կը պատշաճէր։

Երբ մի եկեղեցական պաշտօնեայ, Հոգւոյն Սրբոյ մղմամբ, աւելի հակամէտ կը տեսնէ դինքն ամուրիութեան, պէտք չէ բնաւ որ տարակուսի թէ այդ վիճակին մէջ կարող չէ օգտակար լինիլ Եկեղեցւոյն։ Վասն զի ամուսնացեալ վիճակի օգտակարութիւնն, ո՛չ թէ մեծ, այլ թերևս փոքր իսկ լինի այն օգտակարութենէն, զոր կարող է մատուցանել սուրբ և անձնուէր ամուրիութիւնն։ Կան ժամանակներ և կացութիւններ, յորս ամուրի եկեղեցականն կարող է այնպիսի ծառայութիւններ մատուցանել Եկեղեցւոյն, որ ամուսնացեալոյն համար շատ անդամ դժուարին կը լինի նոյնն մատուցանել։ Թողունք ա-

մուրհակներն եկեղեցական կամ կրօնական աւանդութեան, նոյն իսկ աշխարհականաց մէջ, այն մարդիկն, որք մեծամեծ գործեր կատարած են, կամ ամուրի եղած են, կամ իրենց ամուսնութիւնն չատ ուշ կատարած է ամուրիութենէն: Բայց յայտնի է, կամաւոր ամուրիութիւնն բնաւ քննական դիրք չընծայէր հովուին առ հասն:

Բայց հովուի ամուրիութիւնն այն ժամանակ միայն բարի է, երբ մի հատատուն և յատուկ կոչումն է իւր հովուական հանդիսական կոչման մէջ: Եթէ սրբութեան և անձնուիրութեան ծառայն չէ, որ կը մղէ զինքն յամուրիութիւն, աւելի վատ է քան թէ լաւ, նոյն իսկ եթէ պանուի նա վարուց պատուաւոր ընթացից մէջ: Երկիւղալի է; որ չը մտանուի այնպիսի սովորութեանց, որք չեն այնքան կանոնաւոր և պատշաճ հովուական ծառայանալոյ գործութեանն, ինչպէս են մենաւորական կեանքէն ճանճրանալով գործմունքներ որոնել յաճախ այցելութեանց մէջ և ժամավաճառ լինելով ի տներն: Երկիւղալի է, որ սրբակեցութիւնն չարատաւորի: վասն զի այսպիսի վիճակին մէջ չափազանց սրբութիւն սկսաք է ամեն ցանկական միաումն տապալեցնել: Չատ ճշմարիտ է, որ իմաստուն պատուաւոր ամուրիութեան գաղափարին մէջ կայ մի սուրբ և հրեշտակային բան. բայց ամենէն առաջ սկսաք է որ մեր ամուրիութիւնն այս յանձնութիւնն ունեցած լինի և մեր խիղճն իսկ վկայէ որ այնպէս է:

Ընդհանուր կանոն. — Երբ ամուրիութիւնն մի զոհ չէ Աստուծոյ թագաւորութեան համար, աւելի լաւ է ամուսնութիւնն: Տարակոյս չկայ բնաւ; որ եթէ եկեղեցական պաշտօնեութիւնն չը չահիր հովուի ամուրիութենէն, անշուշտ կը կորուսանէ: վասն զի, ոչ որ զոհողութիւն չէ ամուրիութիւնն, ամուսնացեալ եկեղեցականն աւելի կարող է օգտակար լինիլ: Պատշաճ ամուսնութիւնն, ընտանեկան կեանքն մի առաւելութիւն ունի, որ կարող է օրինակ լինիլ թէ' ծխականաց և թէ չատերուն: Եթէ քահանային կինն համապատասխան է եկեղեցական կոչման, նոքա այնուհետև գործակից են միմեանց:

Մեր Ս. Եկեղեցին, ամուրի եկեղեցականութիւնն ընդունելով հանդերձ, չատ մեծ իրաւունք ունի սպահանջելու, որ քահանան անպատճառ ամուսնացեալ լինի:

Հետևապէս, հարկ է այժմ նկատել թէ ինչպիսի սկսաք է լինի հովուին կինն կամ երիցուհին: Այս կէտն այնքան կարևոր

է՝ որ պատշաճաւոր ամուրիութիւնն նախընտրելի է ամուսնութենէն, երբ կինն լոկ մարդոյ հետ ամուսնացած է և ո՛չ հովուի, կամ աւելի պարզ ասել՝ ամուսնութիւնն այնպիսի հանգամանաց մէջ է, յորում եկեղեցական պաշտօնն բնաւ նկատուղութեան առնուած չէ։ Եթէ մեր եկեղեցին ամուսնացեալն մինչև կը կոչէ ի քահանայութիւն, բուն նպատակն այն է, որ ընծայացուին ամուսինն և ընտանեկան կենցաղն ևս խորին ուշադրութեան առնուին։

Հովուին պաշտօնէութեան առաջին յատկանիշն է բարի օրինակն և Ս. Պողոս կինն գործակից կը համարի հովուին, երբ կը վախճաքի, որ կանայք նոցա լինին «Պարկեշտք, մի չարաբասք, հեզք, հաւատարիմք յամենայնի»։ Ա. Տիմ. Գ. 11։

Յայժ կարևոր է այս կէտն և խորին ուշադրութեան արժանի, վասն դի երիցուհւոյն վատ վարքն (չարախօսութիւնն, ագահութիւնն, սկնախրութիւնն եւ) կարող են վտանգել հովուի յարգանքն ու պատիւն, ինչպէս որ նոյնն կարող է առնել երկցին վատ ընթացքն։ Յուլիանոս Ուրացողն, տեսանելով թէ Աւետարանի յաւէտ իմութեան մի գլխաւոր պատճառն քրիստոնէից և մանաւանդ հովուաց վարուց սրբութիւնն է, կամեցաւ այս մասին մրցիլ Քրիստոնէութեան հետ և հրաման հանեց որ հեթանոս քուրմերն ևս իրենց կիներն, զաւակներն և ծառաներն նոյն վարուց սրբութեան մէջ պահեն, յորում կը գտնուէին քրիստոնեայք։

Եթէ մի բան միայն ուշադրութեան առնունք, այն է զաւակաց դաստիարակութիւնն, ո՛չ ապաքէն ուղղակի մարդ կը վերարերի այս մեծ և յարատև պարտքն։ Երէցն ընդհանուր հօտին հայրն է, և եթէ մեծ փափաք ևս ունենայ իր զաւակաց կրթութեան համար, սիտի չը կարողանայ կատարել, ինչ որ այլք կարող են կատարել։ Հետևապէս, զաւակաց կրթութեան հոգն կը մնայ իր ընտկերին վրայ։ Արդ, եթէ երիցուհին խակապէս քրիստոնեայ չէ և վառուած չէ քրիստոնէական հոգւով, ինչպէս կարող է հովուին ընտանիքն, այնպիսի մի մեր ազգեցութեան ներքոյ, քրիստոնէական դերպատանի օրինակ ընծայել։

Շատ ցաւալի է քահանային վիճակն և իր ազդեցութիւնն խափան խորտակուած, երբ իր կինն՝ իր առաջին հաւատակիցն չէ միանգամայն իր օգնականն։

Պէտք է անշուշտ, որ կինն մասնակից լինի իւր ամուսնոյն կոչմանն և առ այս պէտք է որ հաղորդակից լինի նորա համոզմանցն և զգացմանց։ Եթէ չկան այս պայմաններն (որշափ եւս լաւ ամուսին լինի)։ նա կը լինի խոչնդոտան և կայծակղութիւն հովուական պաշտօնին։

Եւ որքան ջերմեռանդ լինի հովիւն և պաշտօնին նախանձախնդիր իւր պաշտամանն մէջ, այնքան կը տրտմի և կը վհատի, երբ անկարող կը լինի զանել իւր ամուսնոյն մէջ քաջալերութիւն և խրախոյս։

Բայց եթէ կինն հաղորդակից է իւր ամուսնոյն զգացմանց, այնուհետեւ նորա մխիթարութիւնն անսպառ է, նորա զօրութիւնն կրկնապատիկ և խորհրդակցութիւնն խրախուսական։ Անհարին է, որ բարեպաշտ ամուսինն, եկեղեցական պաշտօնի մասնաւոր տեսակէտով, չը լինի հովուին համար ՚Ի սիրելի օգնական և լծակից։ Հովիւն կամ քահանայն կը զանէ իւր լծակցին մէջ աւելի կենդանի և ընաիր օրամտութիւն, աւելի ապահով, ճարտար, կարուկ և նուրբ դատողութիւն, մեղմ և քաղցր հաստատամտութիւն, խաղաղ և անվրդով յանդգնութիւն։

Երիցուհին կարող է մեծ ծառայութիւն մատուցանել քահանային՝ աղքատաց, հիւանդաց և դպրոցաց նկատմամբ։ Բնականաբար կանայք երիցուհւոյն կը դիմեն իրենց ցաւն, վիշտն կամ գաղտնիքն հաղորդելու, իրենց ամենէն հաւատարիմ խորհրդատուն համարելով։ Նորա խորհուրդներն չուտով կը լսուին և նա կարող է տեղեկութիւն հաղորդել իւր ամուսնոյն, որ ինքնին կարող չէր ունենալ։

Յառաջ բերինք այս տեղ Ակիւղասի և Պրիսկիլլայի յիշատակն, երկոց ամուսնոցն (գործատորաց գասէն) որք գործակից էին Ս. Պօղոսին ի Յիսուս Քրիստոս և յորոց գոհ էին ամենայն եկեղեցիք հեթանոսաց, (Հռով. Ջ. 3 — 4) որք իրենց մօտ ընդունեցին Ապողոն, կամ Ապելլէն, այս ճարտարապետ Յովհաննիսեանն (Յովհ. Մկրտչի հետեւողն) և ճշմարտապէս ուսուցին զնա ճշտութեամբ ճանապարհն (Գործ. Ժ.Ը. 2. 3. 26)։ Ակիւղասի և Պրիսկիլլայի անուանքն անջրաժան են Պօղոս Առաքելոյն անուանէն (Ր. Տիմ. Դ. 19. — Ա. Կորն. Ժ.Զ. 19.)։

Քահանային կինն, կա՛մ խոչնդոտն է իւր ամուսնոյն կա՛մ օգնականն։ Նա կարող չէ լինիլ այլ ինչ։

Ուրեմն, նա՝ որ կամի իւր անձն քահանայական պաշտօնի նուիրել, պարտաւոր է կանխաւ ըստ այնմ ընտրել իւր լծակիցն։ Որչա՞փ կարեւոր է այս կէտն և որքա՞ն սակաւք են հետեւողք։

ԱՆԵՐԵՒՈՅԹ ՊԱՐՈՆԸ*

ԳԼՈՒԽ Ե·

ՀԻՆ ՇՈՇԱ ՄԻՋ ՆՈՒ ԳՆԱՑ

Երբ Աորիան միւս առաւօտ աչքը բացաւ կարծեց թէ առջի դիշերուան տարօրինակ իրողութիւններն ու միայն անշահ երազի մ'արդիւնքն էին, բայց ֆայերին մէջ նետած ու ակնարկն իւկայ ցրուեց այդ պատրանքը՝ Տոք· Ռովրամայրի կերպարանը ցոլացած տեսնելով։ Ձմարիտ էր ուրեմն որ կամովին իր հոգին դրած էր ծերուկ մարդուն մարմնոյն մէջ, այնպէս որ միտք պարտաւորէր անոր կեանքը շարունակել և Փիզիքական կապանքը կրել՝ բոլորովին տարբեր անձ մ'երեւելով՝ մինչեւ այն օրն ուր իր հատած ու մաշած մարմինը քաշքշելով վերստին իր նախկին պատեհանին մէջ փոխադրուէր նոր այն ժամանակն ալ իր գործած սխրին պատիժը կրելու վտանգին պիտի եղ֊ծարկէր։ Ո՛չ, չկար երեսն համար ուրիշ ապահովութիւն, եթէ ոչ այս տարկ մարդու կերպարանն, ուստի դատապարտուած էր համերաշխեամբ տանիլ այս տարհամեան, զոր իր ձեռօք պատրաստած էր։

Երբ այսպէս՝ առանձին սենեկին մի բազմոցին վրայ նստած՝ կ'խորհէր թէ իր այս նոր կենաց մէջ՝ առնել առաջ ինչ քայլ պիտի առնէր, յանկարծ դուռը բացուելով դուռնան, նիհար մարդ մը՝ սեւեր հագած, ներս մտաւ։ Տկնդհըմ էր այն, որ էր Տոք· Ռովրամայրի տկնարկած տպաւորութեան մը չերթալ Աորիանի վրայ Ռարճրաֆ֊տան, վախ ու ճկուն, այս տարին կարծես թէ օձի մ'ոլորտապոյա չարժուձեւներն ունէր, և իր ամբողջ դէմքը՝ լուրջ ու մռայլ ամխրատած, պաղ ու նենգաւոր ճակատ մ'ունէր ցինցաւ բռնրակ ու չկ մազերուն փունջի մը ներքեւ, այնպէս որ երիտասարդին շատ անախորժ երեցաւ, և կարծեց թէ ձեռաներ կենդանւոյ մ'առջեւ կ'գտնուէր։ Գորշ, նենգաժէտ աչքեր, առ֊վերատ դէմքահակ, բարակ շրթներ՝ որոց անկիւններն իջնելին կ'շարժէին, բռնազբօսիկ կերպարան մը, այնպիսի նշաններ էին որ որոշակի ցոյց կ'տային թէ այդ մարդը խորամանկ բնաւորու֊

*Տե՛ս Ա· Ա՜սեր 1897 թիւ 5։

թեան տէր էր և ստակի համար ո և է մատնութեան գործ մը յօժարակամ պիտի կատարէր։ Ատրիան անախորժ դգացում մը զգաց այդ մարդուն կերպարանին դէմ, և այդ դգացումն ա-ւելի զօրացաւ երբ անոր նայրը չրմեռնէն ելած մեղմիկ, սուլիչ ձանը լսեց։

— Պարոն, միթէ անկողին չմտա՞ք — հարցուց նա՝ դուռն իր ետևէն կամացուկ մը դոցելով՝ և դէպ ի սենեկին կեդրոնը յա-ռաջացաւ։

— Ո՛չ — պատասխանեց Ատրիան, թոյլ ձայնով մը, վասն զի կ'զգար թէ պարտաւոր էր իր ստանձնած դերը կատարել — ո՛չ, գրով զբաղած էի և հապա մի քանի ժամ այս տեղ քնա-ցայ։

Տէնդհըմ արագ ակնարկ մը նետեց դրի առարկաներուն վրայ որ պատուհանին կից դրասեղանի մը վրայ սփռուած էին, և իր պաղուկ նայուածքը տիրոջ դէմքին վրայ պահ մը սևեռե-լով կասկածոտ դէմքով մը լսօքը շարունակեց։

— Պարոն, ձեր նախաճաշին համար ինչ կ'փափաքիք ու-տել։

— Ի՛նչ որ սովորաբար կ'ուտեմ — պատասխանեց Ատրիան, այնպէս կարծելով որ Ռովրամայր կրնար ընդակեր լինիլ, և հե-տևապէս զգուշացաւ յատուկ բան մ'ապսպրելէ։ — Նոյն միջո-ցին ես վեր պիտի եղնեմ իմ սենեակս որպէս զի բավնիքս առ-նեմ։

— Այժմ բան պատրաստ պիտի գտնէք, պարոն — պատաս-խանեց Տէնդհըմ՝ յարգանօք դուռը բանալով։

Ատրիան չգիտէր թէ ուր էր ննջարանն, բայց անպատեհ կ'համարէր հարցնել սպասաւորին, մտածելով որ իր հարցումը հետաքրքրութիւնը պիտի չարժէր, ուստի սենեկէն ելաւ մինա-ռածը դիպուածով գտնելու մտօք։ Բարեբաղդաբար չատ հե-ռու չէր գացած, երբ բոյ դռնէ մը նշմարեց ջրով լի սպնգա-յին բազարան մը, և դուշակելով որ այն պիտի լինէր Ռովրըս-մայրի ննջարանն, ներս մտաւ ու դուռը գոցեց։

Երբ Տէնդհըմ միևնոյ սենեկին մէջ՝ բոլորովին մոռնեց իր վարմունքն և այն մարդն՝ որ քիչ մ'առաջ պաղ ու բռնազ-բօսիկ կերպեր կ'դաներ, յուզական մը պէս եռանդուն ու չար-ժուն արարած մը դարձաւ։ Զարս դին արագ ակնարկ մը նե-տեց, դրասեղանին մօտեցաւ, շուտ մը թղթերն իր վրայ ձեռ-քով ասդին անդին դարձուց, նշմարեց սեղանին մօտ դէմ առ դէմ դրուած երկու թևաթոռները, դիտեց այն երկու բաժակ-

ներն որու մէջ գինի լեցուցած էին, ապա յանկարծ աչքին զարկաւ Անտրիանի գաւազանն զոր առնի գիշեր վար գետինը նետեր էր։

— Ֆալ գիտէի որ չէի սխալեր — մրմնջաց Տէնդրմ իւրա-վի՝ իսկոյն գաւազանին վրայ նետուելով։ — Օտարականի մը ձայնն էր այն։ Անշուշտ հիւր մ'եկած էր զանի տեսնելու հա-մար։ Չեմ հասկնար թէ ինչ կ'գտնայ, այս անոր գաւա-զանը չէ։

Եւ ուշադիր քննեց այդ գաւազանն, հատ թեղջի ցուպ մը, որու գագաթը կար ոսկի շերտ մը, երկու տառերով մո-րագրուած «Ա. Լ.» և այս գիւտը կարծես թէ իրեն մեծ ու-րախութիւն պատճառեց։

— Չեմ կարող ըմբռնել թէ ո՞վ էր հոս եկողը — կրկնեց նա՝ գաւազանը բոլորակի դարձնելով։ Իր անուան սկզբնատա-ռերն են «Ա. Լ.» և հետացած պնաց այդ հիւրն հոս թողլով իր գաւազանը։ Շատ տարօրինակ բան մ'է այս։ Ինչ վարպետ ձե-ռուկ մ'կ իմ տէրս։ Կարելի չէ բռնել զանի։

Այս իրաւ է, որ Տոք, Ռովրամայրի կենցաղավարութեան տարօրէն կերպը Պ. Տէնդրմի հետաքրքրութիւնը չարժած էր, և Տէնդրմ, որ չատ կասկածոտ բնաւորութիւն ունէր, կ'փա-փաքէր իմանալ իր սիրոջ մենաւոր կենաց պատճառն և, եթէ կարելի էր, անկէ օգուտ քաղել։ Մինչև այն տաեն թէև մտածն դիտեր էր տաքտօրին չարժումներն, սակայն կասկածելի բան մը պատահած չունէր, միայն նախորդ գիշեր երկու հոգւոյ խօսակցութիւնն էր լսած, և մանաւանդ՝ քանի որ երկու տար-բեր բաժակներ տեսեր և գաւազանին չօշափելի վկայութիւնն էր գտեր, անկասկած էր թէ իր տէրը նոյն գիշեր հիւր մ'ընդունած էր տան մէջ։

— Որչափ կ'փափաքէի մտիկ ընել — ըսաւ Պ. Տէնդրմ՝ վե-հատ ձայնով մը։ — Այն ժամանակ կարող պիտի լինէի հասկը-նալ անցած դարձածն. բնաւ չպիտի զարմանայի եթէ տեսնէի որ մեր ծերուկ մարդը դրամանենդ մը կամ գող է ... ան-շուշտ պատճառ մը պիտի ունենայ այսպիսի կեանք մը վարելու, և եթէ բան մ'երևան հանեմ, առակ չանելու միջոց մը պիտի գտնեմ։

Ապա դուրս ելաւ և իր յատուկ սենեակը գնաց։ Գաւա-զանն ապահով տեղ մը պահեց և նորէն դարձաւ գոհունակ դէմքով մ'որպէս դի սեղանը պատրաստէ՝ մտադիր լինելով ա-

չերը չորս բանալ և Տաք. Ռափրամալի դարձերը դիտել այնպէս որ կարենայ բան մը քալել անորմէ երթ ծուռ բան մը տեսնէ։

Նոյն պահուն Ասրիան լուացուելով զվարթ, հագուստները փոխեր էր՝ միշտ պարեգօտը պահելով, որպէս զի իր արտաքին կերպարանին վրայ յանկարծական փոփոխութիւն մը չնշմարուի։ Նոյնպէս միտքը դրեր էր Ռափրամալրի բոլոր թղթերը քննել որպէս զի մեռնելէն առաջ կենաց լիովին տեղեկանայ Զարմանալի էր, իրաւի, որ այնքան հոգ կ'տանէր իր սովորական մարմնոյն առեն ձևերն ու կերպերն, ինչպէս նաև առօրին պարծերը լաւ ուսումնասիրել, տեսնելով որ ոչ ոք կարող պիտի լինէր եղած փոփոխութիւնն իմանալ, և որքան տարբեր իսկ երևէին իր սովորութիւններն, դարձեալ առեն մարդ պիտի վերադրէր վանդք առքատորին քաջածանօթ այլակերպութիւնին, իբրև ծպտանք՝ նոր մարմին մ'առնելը տարբեր բան է նոր հագուստ հագնելէն, և ահա այս նորութիւնն էր որ կսպասէր Ասրիանը նեղանալու չսի դղրդիլ ինելէ, քանի որ անկարելի կ'իմաւէր իրեն որ անձ մը պիտի նմանէր եղած այլակերպութիւնը։

Ասրիան իր հագուստն ու կապուտան առարեելէն ետև՝ ամենայն սենեակը դառնալով՝ սեղանը պատրաստ գտաւ. նախաճաշիկի համար ունէր կաթ, հաւկիթ, ջրկոտիմ և պտուղ։ Տէնդհըմ կ'սպասասրէր, բայց Ասրիան ճամբեց զանի, վասն զի կ'պարտ որ նա չսրուհակ իր վրայ պաղտուզողի ակնարկները կ'նեսէր և ատոր համար անհանգիստ կ'լինէր։

— Արդեօք տարբերութիւն մը կ'տեսնէ՞ — ըսաւ Ասրիան ժպտելով երբ Տէնդհըմ դարձ եղաւ՝ դուռը իր ետևէն դոցելով կամացուկ մը — վա՜յ, բնաւ երթիք ... չատ ճարպիկ պիտի լինէր այն մարդն որ Ասրիանի հոգին Միշէլ Ռափրամալրի մարմնոյն մէջ պիտի դանէր։

Լաւ նախաճաշ մ'րրաւ և նոյն միջոցին Ռափրամալրի թղթերուն քննութիւնը պիտի սկսէր, երբ յանկարծ միտքն ընկաւ դլխարկը, վերարկուն և գաւազանը, և չուզելով որ ատոնք անդին մնան, որպէս զի Տէնդհըմի սուր աչքին չդարնեն ու բացատրութիւն մը տալու պէտքը չդայ, սկսաւ տաղիս անդին փնտռել այդ առարկաները սենեկին մէջ, այլ չգտաւ. ապա յանկարծ յիշեց որ թերևս իրեն հետ ճամբուկ սենեակը տարած լինի։ Ուսաի՝ այս բանս տատղելու և միտքն անդորրելու համար կանխեց մը վառեց, ղպտանային դպաւ և վառարանն իր

բնական տեղը դարձնելն եւս՝ այնպէս որ Տէնդհըմ երեւան չհանէ զաղտնիքը, նկուղն իջաւ, ելեկտրական լոյսը վառեց և չորս կողմը խուզարկեց։

Իր նախորդ մարմնոյն տեսքն, որ անշարժ ու մեռելանման կ'մնար նոյն վայրն, պահ մը սիրտը ճմլեց, և անկարող եղաւ չդադրատել իր դեղանի դէմքն իր այժմեան անուսյ կերպարանին հետ, վասն զի Տաք. Թոմբսոնցրի մարմինն այնքան ծանր նեղութեանց ենթարկուած էր որ չատ քաչքչուն վիճակի մէջ կ'գտնուէր։ Ատրիան նշմարեց որ իր մարմինը սակաւին իր վերարկուին մէջ ամփփուած էր. և դէմքը գետինը մահճին մօտ կ'գտնուէր։ Թէև նկուղին ամեն անկիւնները որոնեց, դաւազանը չգտաւ։ Սարսափահար մարեց ելեկտրական լոյսը և ապա խաւարին մէջ՝ որ թեթև մը կ'լուսաւորուէր կանթեղին նշոյլով՝ կարծես թէ կ'գտար ծեր Ֆաքիրին ոգեկան ներկայութիւնը, Ֆաքիրն՝ որ անտարակոյս վերապարձած էր որպէս զի տեսնէ թէ իր մարմնոյն աչքն ինչ վիճակի մէջ կ'գտնուէր։ Գաղուկ օդի մը չունչն յանկարծ նկուղին ապաքինարար ազդեցութիւնն անցաւ և Ատրիան կարծեց թէ իր մօտ լուսաւոր ամպ մը կ'տատանէր։ Այս տեսիլը սակայն շուտով անհետ եղաւ, և երիտասարդն իր մտայոյզ վիճակին վերադրեց այս տեսիլը։ Բայց այնպէս կը թուէր թէ նկուղին մէջ արտասովոր էակ մը ներկայ էր, և ինք չտապաւ թողուց այդ սարսին նկուղն և վեր եկաւ իր սենեակն, զոր բարեբաղդօրէն սակաւին պարապ գտաւ։

— Փառք Աստուծոյ որ այն դժոխային ծառան իմ բացակայութիւնս չիմացաւ — մտածեց Ատրիան՝ կանթեղը մարելով։ — Բնաւ վստահութիւն չունիմ անոր վրայ, և ծեր տոքտորը կարծուածէն աւելի խաբուած պիտի լինի եթէ իրօք հաւատ ընծայած է այս մարդուն՝ որ մատնիչի դէմք ունի։

Նոյն պահուն իր խորհրդածութեանց առարկան ներս մտաւ և նախաճաշի ամանները վերցուց, օրուան Տէյլի Դելէկրաֆը սիրոյջը տալով։

— Նայէ՛ ինձ, Տէնդհըմ, միթէ այս սենեկին մէջ դաւազան մը չտեսա՞ր . . . թեղոյի վայրէ գաւազան մը. ոսկի օղակով մը բոլորուած — հարցուց Ատրիան լրագիրը բանալով։

— Ո՛չ, պարոն, չտեսայ — պատասխանեց Տէնդհըմ, այս սուտը խօսելով առանց իր գունատ դէմքին մի դնդերն իսկ շարժելու։ — միթէ այն դաւազանը ձե՞րն էր։

— Այ՛, երթկ իմ հետս բերի և սենեկիս մէջ թողուցի։

— Զգիտէի, պարոն, որ երէկ դուրս ելեր էիր։

— Դու դեռ շատ բաներ չգիտես — ըսաւ Ադրիան կծու ձայնով մը, որ պիրը չհակելով — կարող ես դուրս ելնել։

Տէնդհըմ անձայն դուրս ելաւ և նեղսամառութեամբ ժըպտեցաւ երբ ապահովի դուրս գտաւ ինքզինք։

— Մեր պարոնը կըսէ թէ գաւազանն իրն է — մրմռաց Տէնդհըմ քովին տակէն։ — Ո՛չ, այո՛, կ'նամարձակիմ ըսել ... քաւ անուն, Տոք. Ռովրամայր, Ա. Լ. ով չակիր, այս բաները քիչ մ'այլանդակ կ'երեւին ինձ. այն պէս կ'կարծեմ որ այս մարդը գրամանենգ խմբի մը պարագլուխը պիտի լինի, և իր ընկերներէն մին եկած է պինք տեսնելու։ Աչքերս չորս պիտի բանամ եթէ հրրլք կոխ մը ծագի։

Ադրիան այդ գաւազանի խնդիրը չատով ցրուեց միտքէն, քանի որ նախորդ դիշերուան բոլոր դէպքերը չէր կարող ճըշտիւ յիշել, և կ'մտածէր որ պարտկին դոնէն դէպ ի մեհնակեացին տունը դնալու միջոցին թերևս գաւազանը ճամրան կոտրատած էր։ Ուսի օրագրին աչք մը նետեց իր ոճրին վրայ տեղեկութիւն մը դտնելու յուսով, և իրօք՝ թէև համառօտ, այլ հետաքրքրաշարժ էջ մը՝ վերնագրին ներքև հետևեալ պարբերութիւնը կարդաց։ — Լէնոքս Ամհըր անուն պարոն մը առտուս կանուխ Պ. Ադրիան Լանգտադրի տունը դացեր է և դանի չէ դտեր, միայն իրենց մի բարեկամն, Պ. Ֆիլիպ Դրիվանան կիսամեռ դտեր է։ Այս պարոնը իր դլխուն կերած հարուածէն ընկած մարած կ'երևէր, վասն զի կարևոր դարմանները արուելով աչքը բացեր է, թէև չէ կրցեր հարկ եղած բացատրութիւնը տալու սաստած հարուածին վրայ, քանի որ այս միջոցին տեղացին տագնապի մը մէջ կ'դտնուի և տարակուսելի է իր բուժումը։ Պ. Լանգտադր անհետ եղեր է և չգիտցուիր թէ ուր կ'դտնուի։»

Ադրիան այս լուրերը կարդալէն ետև՝ օրագիրը վար դրաւ՝ ափսոսալի հառաչ մը հանելով։

— Եւ իրօք չսպաննեցի զանի — ըսաւ նա չնորհատպարտ ձայնով մը — միայն գլուխը դառնալով նա վար ընկաւ, և չատ լաւ պիտի լինէր եթէ քովը մնայի և խնդիրը բացատրէի, թէև նոյն պարագային մէջ անշուշտ պիտի ձեռքակալուէի։ Ինչ որ է, եթէ երրլք բժշկուի նա, հիմակ չատ ուշ է և չպիտի կարենամ բան մ'ընել։ Այս մարմնոյն մէջ բանտարկուած եմ և եթէ դիպուած մը չպատահի, բնաւ յոյս չունիմ նորէն Ադրիան

Լանգտոդր դառնալու Իրաւի՝ աչխարհէս բոլորովին աներեւոյթ եղած եմ, և չեմ կարծեր բնաւ որ Լոնտոնի ոստիկանութիւնը կարող լինի իմ հետքս գտնելու։ Համբերութեամբ կ'սպասեմ որ դիպուածով մ'ապաւինիմ . . . ինչ անմիտ էի որ այնքան շուտով Տոքթ. Ռոմբոլդի առաջարկին ընդունեցայ . . . այլ և այնպէս աչխարհի համար չեմ . . . ոչ օրիորդ Օ.իվի և ոչ ալ ես բանի համար, և այս վիճակս իմ անխորհուրդ վարմունքիս հետևանքն է։ Պիտի սպասեմ որ տեսնեմ թէ արդեօք Ֆիլիպ Երիվանա պիտի բռնվի, ապա դիպուածը մը կրնայ այս ծերունական դիմակէն ազատել զիս, այնպէս որ կարող լինիմ իմ նմաններուս երեսը նորեն Աարիան Լանգտոդր։

ԾԱՂԻԿՆԵՐՐ ՅՈՒԴԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Միրելի ընթերցող, պատահած է քեզ Իլմիրի մէջ ազգականի կամ բարեկամի մը յուղարկաւորութեան դանուիլ։ Այս ախտը պարագը կատարելու առիթ աչքիդ չէ՞ զարկած միթէ ծայրայեղութիւնն՝ ուր հասած է արդէն վերջապէս մը — նորաձեւ թէև՝ (քանի՝ տակէ 10 — 20 տարի յառաջ սեպէ թէ անծանօթ էր մեր մէջ), այլ ուր երթալով ահագին համեմատութիւններ կ'առնու՝ խոչոր ու անպէտ ծախսերը դուռ մը բանալու թէ՝ մեռելին արբոջ և թէ անոր ազգականներու ու բարեկամներու՝ որք հանդուցեալին պայմանադրական յարգանք մը ընծայելու հարկին մէջ կը գտնուին։

Մեր երկիրը երթալով հարստանալու ճամբուն մէջ չէ՝ ճըշդիւ, անտեսական տագնապը՝ որու վրայ այնքան կը խօսուի այսօր, և քան զևս չչուաուած՝ կը ծանրանայ ընկերական ամէն դասակարգերու վրայ, դժբաղդ ղէպքերու բերմամբ ոչորմութեան կարօտ բազմաթուաւոր ազգայնոց թիւը չատցած բազմապատկուած է անօրինակ կերպով՝ որոնց թիւնուա վիճակին նպաստ մը չնորհելու համար այլ ևս անբաւական կը գտնենք ու կը հրչակենք մեր թեթևացած քսակները, և սակայն յուղարկաւորական ծախքեր — ի՛նչպէս նաև ուրիշ բազմաթիւ ծախքեր — պակսել կամ կրճատուելէ հետո — հասարակաց հարստութեան նուազման խոտորնակ համեմատութեամբ հետզհետէ կ'աւելնան ու կը բարդուին։ Թաղումը խոշոր պերճանաց հանդէս մը եղած է այսօր, ուր անպիտանութիւնը կը պանծայ բարձրաղղոյս, և ուր վարձատ ետութեան հետ աղէտալի մըր-

ցում մը կը մղեն իւրաքանչիւրն իր աստիճանին մէջ իրար գլեր գերազանցելու։

Սեւ հղարչներ, կաշեայ ապիտակ թաթպաններ, թաւ չապատ մեծագին պատկ, նաև վերջին տարիներու ստեղծուած չքեղ մեռելակառք՝ ևս քան զևս կարևորութիւն առած տառապանքի ծախքերու մէյմէկ ընտրակար աղբիւրներ են դարձած, ծախքեր՝ մեծաւ մասամբ անծանօթ մեր նախնիքներու։

Այլ ժանաւանդ ծաղկեայ ամէն տեսակ պսակներ, փունջեր ու խաչեր՝ անհեթեթ տարածութիւններ առած՝ մին քան զմիւսն ճարտարարուեստ ու դեղչէն, մին քան զմիւսն խանկ ու դուզնապիտ, յուղարկաւորական պերճանաց ամենէ կարևոր գլուխը կը կազմեն, և այս պատճառաւ մասնաւորապէս այս վերջին չայլութեան վրայ կ'ուզենք խօսիլ հոս։

* * *

Այս ծաղիկները այլազան ձևերով դեղանիւս՝ հեռագետ կը նրբանան ու կը կատարելագործուին, ու միջին հաշուով 3 — 10 — 15 — 20 և աւելի լիրաներու կլորիկ ծախք մը կը կազմեն մէն մի յուղարկաւորութեան առիթ։ Չէ թէ ուրիշ հասարակութիւններ վերծ մնացած են այս չայլութեան տարախէն, պերճանքի այս նոր հոսանքէն՝ որ այնքան գօրաւոր կերպիւ հաստատուած է այսօր, այլ մենք թերևս ամեն ազգերէ աւելի այս ծանր վէրքին ապեղման մը գնատելու հարկին մէջ կը գտնուինք, ուսուի և մենք զմեզ մտածե՛նք։

Դիտած էք ո՞ր հասած են գործերը. դիտած էք մանաւանդ հարուստ յուղարկաւորութիւն մը։ Ինչ անօրինակ կուտակութիւն է այն ծաղիկներու որոնք ամբողջ դիակատը ծածկելէ վառ՝ կ'աւելնան՝ կ'աւելնան մինչև, և կը պատահի որ մասնաւոր կառք մ'ալ՝ ծաղիկներու յատուկ ու անոնցմով ողողուն՝ հետևի դիակառքին մինչև մեռելային կայանը՝ որու վրայ ունայնութեան այդ նշանակները կը սքմռուին դէղապէղ՝ առաջին արևին թմռմելու կամ առաջին անձրևին ապականելու համար՝ եթէ եղնումը սկսած չէ արդէն։ Միևնոյն ժամանակ կը մնանան՝ առանց ամենափոքր օգտի՝ անոնց համար մսխուած կարևոր գումարները։ Անոնց բոլոր օգուտն ու բոլոր չանեկանութիւնը մեռելին տունէն մինչև դերեզման էր միայն, տեսնողներու վաղանցուկ զմայլանք մը պատճառելու սին ու ցնորական օգուտը . . . ։

Մէկ կամ երկու մէհեթի միջոցի կամ պսակ մը բաւական անչուք ու բաւական անչուշտ պատիւ մ'է այսօր, երբ անոր նիհար պարզութեան քով սիգապանծ կը փայլին խաչեր ու պսակներ՝ որք 4 — 5 ու մինչև անգամ 10 մէհեթ արժէք կը ներկայեն։ Այդ համեստ նուէրները կը խաւարին խոպոտ իրենց

պերճ եղբարց քով, թէև տակէ քանի մը տարի առաջ միայն մեր աչքերուն կը փայլէին իբր չքեղ ու վայելուչ։

* * *

Ծաղիկներու այս կատակութիւնը յուզարկաւորութեանդ ժէջ՝ ցոյց կը տրուի իբր պատիւ մը հանգուցեալին՝ որու վաղանցուկ կենաց իբր թէ մէկ խորհրդաւոր նշանը ներկայած ըլլայ։ Ա՛լ մինթէ տարիքոտ ննջեցեալներու հանդէսին ալ պարզուած չենք տեսներ այդ պերճանքը՝ որ ամէն անգամ չէ թէ տարիքի՝ այլ քաղկի ու վարիի համեմատ ի գործ կը դրուի իր բոլոր չռայլութեան ժէջ։ Ցայտնի է թէ կնճռ է դիմակը որու տակ ծածկուած է չըլլականք ու անտիառութիւն, քանի որ այսօրուան թաղումներու ծախաց ամբողջութիւնը — իր չգիտ արդէն մեր ընկերական կենաց բոլոր պարագաները — կը յայտնեն մերկապարանոց այն ցուցամոլութիւնը՝ որ մեր ժամանակներու նշանաբանն ու մեծ պէտքն եղած ըլլալ կ'երեւի, և որուն ծայրը չգիտենք թէ ո՞ր պիտի հասնի։ Մեր ապրած դրական դարուն ժէջ ծաղիկներու այս ցոյցը հիմնովին զատրկ և անմեան գործնիկ որ և է բանաստեղծութեան ամենափոքր նշանակութենէ անդամ՝ ունայնութիւն ու անտիառութիւն մերկայացնէ։ Իբ անտիառութիւնը այս ատոմեան ծայրագոյն աստիճան հասած՝ չէ թէ պակասութիւն մը՝ այլ «մեղսութիւն մ'է արդէն, ինչպէս կ'ըսէ Աուսա, ու ապրիլ մը՝ անհաշուելի վնասներու . . . »

Ելէ յանուն և ի պատիւ հանգուցեալին կ'ըլլան բոլոր այս ծախաց դումարները՝ չատ աւելի բանաւոր, խելացի, օգտակար և քրիստոնէական չէ՞ դէմ մինչև ժէկ տասիճան կրճատել զանոնք — քանի բոլորովին բառնալ դիտենք թէ անկարելի է — կրճատել մանաւանդ ծաղիկներու համար վատնուած այս մեծ դրամները՝ որ կարծենք մեծագոյն գումարը կը կազմեն, և այս խնայողութեան արդիւնքը դործածել ի պատիւ անոր յիշատակին և յօգուտ անոր հոգւոյն։ Եւ մինթէ կը պակսի՞ն նպատակ մեծապէս կարօտ գանազան բարեգործական հաստատութիւններու։ Չե՞նք կրնար նուիրել գանոնք մեր Ազգային հիւանդանոցին, Որբանոցի պատուական հաստատութեան՝ որ այնքան նորարոյս խղճմտիներ պատսպարած է և որ պատրաստուած է դաստիարակել իր հիւրանոցին տակ, և կամ Կրժտարեաց Ընկերութեան՝ որ լաւ անտեսուած Մանկապարտէզի մը ժէջոցով՝ ու մանկավարժական առաջ ուղղութեամբ կը կրթէ ու կը դաստիարակէ բազ ի թշուառներէն։ 40ի չափ աղքատ մանկտի՝ Ազգ. երիտասարդ վարժարաններու տասանձնաւ հրմական բեռին ժէկ մասը խնայողաբար գոհացնելով։ Եւ այս հիւանդները, այս խեղճները, այս անտէր որբերը և այս աղքատ մանկտին միթէ օրհ-

նեն հանգուցելոյն յիշատակը, պիտի օրհնեն անոր ընտանիքը՝ որ ամենէ աւելի խելացի ու դրական կերպով պատասած պիտի ըլլայ իր ննջեցեալը և որ աւելին է՝ նպաստած իսկ անոր հոգւոյ փրկութեան, — եթէ իրր քրիստոնեայ պիտի հաւատանք հանդերձեալ կեանքի մ՛ուր կրօնք ու եկեղեցի կը սորվեցնեն մեզ թէ ողբմութիւնը կը պանծայ բարձրակուլա « Ողորմութիւնը վաստակ մ՛է, կ՛ըսէ Մասկեօն » սուրբ տեսակ մը հարիւրապատիկը փոխարինող այդ առաքինութիւնը ի գործ դնողին »

* * *

Կը խոստովանինք թէ մեր այս առաջարկը նորութեան հրապոյր իսկ չունի, և կամ եթէ ունի երբէք՝ մեր տեղական կիրառութեան տեսակէտով է միայն * ։ Դադարեալ Աբէլեւի Խըմբագրապետը — այսօր սէր և անօրէն Ի֊Ղանջխան հայաթերթիր բեղուն դրչով՝ որ ընկերական — տնտեսական խնդիրներ կը քրքրէ նախասիրարար, այս նիւթի վրայ գրած է յաճախ՝ առաջարկելով ծադկի վատնուած դրամները Սր. Փրկչեան բազմակարօտ հիւանդանոցին յատկացնել՝ խեղճ պատասպարեալներու օրհնութիւնները հրաւիրելով հանգուցելոյն անուան ու յիշատակին վրայ։ Կարծեօք այս մարդասէր ձայնի ազդեցութեան կը պարտինք Հիւանդանոցի այն հրատարակութիւնները՝ որք մերթ ընդ մերթ՝ այլ ոչ փոփոքելի յաճախութեամբ ու կարեւորութեամբ՝ կը տեսնուին Մարաքազաքի Հայ թերթերուն մէջ՝ ի գոհունակութիւն բարեզգած սրտերու — « Փոխան ծաղկեփունջի (ի յիշատակ այս ինչ հանգուցելոյն)՝ այսքան ու եղած նուէրները՝ որք այդ մեծ հաստատութեան ծախուց ծանր բեռը փոքր ի շատէ թեթեւցնելու կը ծառայեն, հարկաւ երթալով պիտի աւելնան, ու՝ ո՞վ դիտէ՝ թերեւս հասոյթի կարեւոր աղբիւր մը դառնան ժամանակին՝ եթէ այս գովելի սովորոյթը՝ որ կարի սահմանափակ է տակաւին՝ լրջմտութեան ընծրհիւ մեր բարուց մէջ մտնէ զօրեղապէս ու տարածուի, ինչ որ փափաքելի է ամեն տեսակէտով * * ։

Մ. ՆՈՒՊԱՐՆԱՆ

---

* *Այս յօդուածս շարագրուած էր արդէն՝ երբ Ա. Մաղչ վերջին թիւը հրատարակուեցաւ։*

** *Տիլսիզեան Յակոբ եփկնսիի գովելի սկիզբ մ՛ըներ է արդէն յանուն բարեյիշատակ Պարապետ եփ. Սմիռնեանի « փոխան ծաղկեփունջի » նիւիզ արժաթ մեծիս նուիրելով Հոգաստար – Որբանոցաւոր Ընկերութեան՝ ինչպէս կը ծանուցանէ Ա. Մաղ֊ը Հետեւիմ այս օգտակար օրինակին։*

ՊԱՅՐԸՆ

1788 ին Ծնաւ, այս դարուն 24 ին մեռաւ։

Թիւն ու ժամանակը աննշան մանրամասնութիւն մըն են իրաւ, սակայն յատկապէս յիշելի Պայրընի կեանքին 36 տարիներու ամփոփուած թուականները։ Ընդհանուր փոթորկին հետ ծնաւ, ու երբ ցամաք երկիրներու մէջ ուրախանը զարհուրելի ուժգնութեամբ կը պայթէր, մշտապէս դարուն ու երկրին մէջ՝ իր սիրտը տառապողներունը եղաւ, երգը՝ ամենուրեք։ Իր բանաստեղծութիւնը՝ արցունքին էր։

Անուններ կան, որ իրենց միջավայրին ու տեսիլին մէջ միայն արձագանգ ունին, սակայն անգլիական հակայ գրականութիւնը պիտի չկրնայ իւրացնել առանց անոնը, որովհետեւ կաղ, այլ հոգիով սրամիտ այդ հսկան՝ անգլիացի է ու իտալացի, հելլէն ու հայ միանգամայն։

Մարդկային մեծ ընտանիքին յաւերժական ցաւերը՝ ընկերային վիհերուն, արտադրած սոսկումը շեշտքարերի տողերուն մէջ ալ կան։ Սակայն շեշտքերիր մեր արամադրութի՛ւնը կը չնչե ու չզային այդ ցաւագին ճչմուքը, չամչլէն, ժխուիկէն ու Տիքտէմնայէն ծծած՝ ուղղակի մեր ուղեղին կ՚անցնի, քանի որ Պայրընի սիրտը՝ արաին, հոգին՝ հոգիին կը խօսի։ Զայն կարդալով յուզուելու համար՝ մտածումի միջնորդութեանը պէտք չունինք, ինք կ՚արտասուէ ու կը լացնէ։ Հերթական ժայռերու մէջ հոս հոն փրփրացող՝ գինով հոսանք մըն է, ազմկալի թափով մը սև ժայռերու կը զարնուի, անոնց դէմացող ու լերկ կատարներէն վար կը նետուի, մերթ անդունդի մը մէջ կ՚անհետի գոռոզ արհամարքով մը, և ովկիանին մեղմիկ ալեակներուն հետ կը ւերկայ կ՚անհետանայ։

* * *

Ութ տարեկան էր, երբ առաջին անգամ սիրեց Մերի Տըֆը, ու իր սէրը որ ծագկէ ծագիկ փոխուեցաւ ամբողջ կեանքին մէջ, հանելուկ մը պիտի մնայ բոլոր անոնց՝ որ գրական մարդու միամիտ կեանքը կ՚ապրին։ Զգացումները՝ կանուխէն արթնցած՝ կամաց կամաց ալրեցին ու լափեցին գինքը։ Պզտուցին մէջ սոսկալի ծոյլ մըն էր։ Մայրը՝ ճիւաղ մը դանուեցաւ իրեն համար, և մարգատեցի մանր ճակատը շարունակ անյուսութեան մռայլին դարձաւ։ 18 տարուբ չեկած, երբ դպրոցական արձակուրդի մը Մինա Շեվըրթի հանդիպեցաւ։ Մերին մեռցած էր արդէն և իր վիշտ անկեղծ սէրը այս եղաւ, կըսեն։ Սակայն այդ աղջիկը բնաւ չի պատասխանեց Պայրընի, նկատեց զայն իբր դպրոցի տղեկ մը։ Պայրըն սիրեց սակայն։— «Մինչդ մեկ սիրելի դէմքը կար աշխարհի վրայ. . . . Ան՝ (Պայրըն) չունէր չունէր, ոչ եութիւն։ Նա չխօսեցաւ նէրա, բայց դողաց իր խօսքերուն։ Իր աչքը հետեւեցաւ նէրա աչքերուն . . . . Ան՝ դողդոջած էր ապրիլ իր մէջ, նէ էր իր կեանքը . . . . Ու կ՚անցնի մելամաղձիկ շեշտերով. . . «իր սիրոյ թագուհին . . . ո՜հ, փոխուա՞ծ էր նէ . . . » Սիրոյ այս յուսախաբութեան յաջորդեց իր առասպանքը։

Քէյմպրիճի համալսարանին մէջ շարունակեց ուսումը։ Չի տպուած, ձեռքէ ձեռք կը պտտէին իր գրուածները։ Սկսաւ իր առաջին տպաւորութիւնները սուր ու երդիծական աճով մը գրել։ Վերջապէս մաս մը բան տպել տուաւ բայց դեռ հրապարակ չի հանած՝ օրինակ մը ցուցաց մէկ բարեկամին։ Մ. Պէյըր ըսաւ թէ այդ կտորին մէջ «գրչի զեղուխիւն» կար։ Պատանի բանաստեղծը անմիջապէս բոլոր օրինակները ջնջեց։

Երգիծարան հեղինակներու գործերովը սնած, Պայրըն՝ գրական անուշ ձևերով հպհպել սկսաւ։ Ուզից ժամանակին եզական մարդը ըլլալ։ Վոլթը Սքօթ որ յանգի մասին կը գերազանցէր Պայրընը, ստիպուեցաւ անոր բարձրացող համբաւին առաջև խոնարհիլ, թողուց տաղաչափութիւնը և վիպական գործերով զբաղեցաւ։ Սակայն Պայրըն իր տարօրինակ ձևերուն վշտացուց բարեկամները։ Շատեր՝ իր յոռետեսութիւնը նոյն իսկ եզական ըլլալու բազձանքին կը վերագրեն։

1809 ին արևելք անցաւ, երկամեայ բանաստեղծական պտոյտի մը ձեռնարկեց։ Ամենքի մէջ հանդիպեցաւ թերեզային, որ արմատացեց բանաստեղծին սիրտը՝ խոհանքի և փիլիսոփայութեան այդ աչխարհին մէջ։ Պօլիս գնաց ու ճամբան՝ նմանելու համար Լէանդէրի և Հերոյի ճշտանման առասպելին, Տարտանելի մէկ կողմէն միւսը անցաւ լողալով։ Լէանդէր՝ իր սիրածին համար անդամ ու դարձած էր լողալով։ Պայրըն փառասիրութեան համար դուրս, բաս համարեց միայն անդնիլը։

Պայրըն՝ կ'ատէր իր մայրը։ Չէր վշտեցած բնաւ մայրական համբոյրը։ Արևելքէ վերադարձին՝ մայրը նոր մնացած գտաւ։ Չի լսեցաւ երբէք ու չընկերացաւ յուզարկաւորութեան թափորին։ Սակայն իր վիշտը ծածուկ պահեց, «Օ՜հ, մա՛յրիկ . . . բարեկամ մը ունէի աչխարհի վրայ, ան ալ գնաց։»

1812 փետրվարին՝ Զայլտ Հարօլտի երկու մասերը հրատարակեց։ Գոնած յաջողութիւնը անհկարագրելի եղաւ։ Սոչոր էր ըսելու «առաւօտ մը՝ զարթնուի՝ ինք համբաւաւած գտայ։» Սքօթի փառքը նսեմանալ կսկսաւ։ Ես ալ հետզհետէ արտադրեց, Լարան, Պրայտ օֆ Ազիտոսը, և տուրդ։ Բանի տարիքը անցաւ, կիրքերն ալ մեծցան։ Օր մը տպագրիչին հրամանը ղրկեց իր բոլոր գործերը ջնջելու։ Սակայն քիչ վերջը զղջաց տչու պէս։

Բարեկամները սակայն աս արտակարգ մարդուն տառապիլը անդգայնութեան չէին դիտեր։ Համակրեցին ու կարգեցին Պայրընը ազն տաքին, ուր մեծ վարանդին Ս. Հեղինէ կերթար անդունդին ալեաց ամայութիւնը դիտելու։ Տարիէ մը իր այնքան պաշտելի Աւան ծնաւ։ Սակայն վոխհամիտ և հզօր իր կիրքերուն համար ընտանիքի խաղաղ անպորութիւնը չարմար միջավայր մը չէր։ Իր արծիւի աչքերը ովկիանէն անդին չատած կէին։ Թողուց կինը, գնաց Անգլիայէն ու ալ չդիմերպարձաւ։ Զուիցերիա գնաց ու ժընեվի կապտա լերինքին տակ իր լաչտ «Շիլյոնի բանտասուրը» դրեց։ Իր օրագրէն երկտող մը։ — «Գոռնութեան յիշատակներ, և ի մանաւորի ընտանեկան քաչքաչութեան, որ պիտի ընկերակցի կեանքիս ամբողջ, կը ճնշեն վրաս, և ոչ հովանին երջը, հնչեղը, լեռը, սառնաթանը, անտառը, ամպը, տասնմեկ ոչ մէկը մեզմեց սրտիս ծանրութիւնը։» 1816 ին վիճէտիկ բնակեցաւ, ու հոն գտաւ երազուն արևելքը, իր հին մեկ տոհմին ներկայացուցիչներուն քով։ Հոն կոմսուհի Կիչչիոլի մը գտաւ, բայց քիչ վերջը անալ մոռցաւած էր։

Անհաւատ եր ու չեր միայնգամայն։ Աիրոշները անհաւատ չեն կրնար ըլլալ։ « Եւ՜ն՜ Ե՜ւ՜ն՜, Տո՜ն ժո՜ո՜ն, Մո՜ւ՜ի՜ի՜— իր ուշքի երիտասարդ հաւատքին դարձերը եղան։ Զայլս Հարօլտի վերջին կտորը սկսարի հաւատչին նուագկոտ ասկումը ունի։ Յուսահա՛տն է, որ կը թափառի մեռած աշխարհներու վրայ ու ահագին ալիքի մը պես, ամպերու մէջ ծրարուած՝ ովկիանին ափունքը կուգայ կը ջարնուի։ — « Թաւալէ՛, մեռե՛լ կապույտ ովկեան, թաւալե՛, — բիւրաւոր արմրդներ՝ դէպ ի՛ուլեն ի զո՛ւբ . . . ։ Քու ափունքդ կայսրութիւններ կային, — Ասորեստան, Յունաստան, Հռոմ, Քարկեդոն, ի՞նչ են անունք։ Որ՛ւ, փառահեղ Հայիլէ, ուր Ամենակարողը կը ցոլանայ փոթորիկներու մէջ, . . . անծիր, անվերջ, վսեմ, յաւիտենութեան պատկերը, անտեսանելիին դահը . . . ։

Ու ես, սիրեցի զքեզ, ո՛վ ովկեան . . . ։

Ռոմանդակ գրականութեան մէջ չեմ հանդիպած կտորի մը այսչափ յուզուած և յուզող։ Հոս դերմարդկային եակ մըն է պայրըն, որ « անդրաշխարհի ափունքէն պատգամներ կ'ուրուայ », պիտի ըսեր Օտեան։ — « Հաճոյքէ՛մը կը անկոխ անտառներու մէջ, — հմայք մը մենաւոր ծովափին վրայ . . . ։ »

Պուճաչի գարաւոր նոճիներուն տակ թափառելուն այդ մեծ գինովին մոլորուն քայլերը։ Իզմիր շատ բան ներշնչեց անոր։ Ես երբ Անգլիայէն մշուշ, խաւիարին գոյլոյլիկ կաուիար, Արևելք ալ իր կարգին երկինքի ջինջ ու սիրային կապոյտը կաթեց իր երգերուն վրայ որ եղիւսեան դաշտերուն մէջ մոռցան հուսկ ապա։

* * *

Ուխտի մինիմալի աբբայարանը, ուր կը քանանան Անգլիայի մեծ փառքերը՝ սգաւոր է։ Բացակայ են երկու մեծերը։ Շեյքսփիր Սթրաթֆորտ ան Ավոն է, տեղը փոխել չուզեր, Պայրըն քովիկն է մայրիկին, զոր այնչափ սիրեց։ Գոռոզ չրթունքներն են անոնք, ու Պայրըն, քանի հեռանայ իր դարը՝ այնչափ աւելի պիտի մեծնայ, յուսահատութեան անհուն հսկային պատկերը, որուն շրջագծերը լուսաւոր ամպերու մէջ՝ անորոշութիւն կըլլան։

Իզմիր,

Ռ. ՈՐԴԵՐՆԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՀԻՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

Ը

Մեր եկեղեցական դրեանց կարգէն, հեռաւոր երկու դրուեանքն ևս, որ մեր Կեսարիոյ Ս. Կարապետի վանուց Մատենադարանին մէջ կը պահուին, Հայերէն հին տպագրութիւններու շարքին մէջ յիշատակուած չեն. Որոնց միւն Յայսմաւուրք է, և միւսն Տճնացոյց։ Առաջինը տպագրուած է 1708ին ի Կ. Պոլիս, ի Տպարանի Սբոպիճնէ, և երկրորդն՝ նոյնպէս ի Կ. Պոլիս, ի Տը-

պարանի Յովհաննէսի և Պօղոսի։ Բայց դժբախտաբար առաջնայն՝ Յայսմաւուրքին, առաջին թերթն, որ դրքին ճակատը պիտի ըլլար՝ ինկած է։

Մենք այս տեղ յառաջ բերելով յիշեալ երկու դրեանց յիշատակարաններն, մանաւանդ պէս պէս բոլոր բանասէր և հնասէր ընթերցողներու ուշադրութեան կը յանձնենք պարագայ մը՝ որ հետաքրքրական է։

Մենք որ երկար ժամանակէ ի վեր, հայերէն հին տպագրութիւններով կը զբաղինք, և շատ մը հին տպագրեալ գրքեր պրպտած ենք, և մանաւանդ Հայ – Տպագրութեան մասին մանաւանդ կոչմէն գրուածներ ուր որ տեսած, կարդացած ենք, մենք կ՚ըսենք, մինչև այսօր Կ. Պոլսոյ մէջ յանուն Սրապիոնի տպարանի մը յիշատակութեան հանդիպած չենք, և այժմ Վիեննայ յիշեալ Յայսմաւուրքի յիշատակարանէն կը տեղեկանանք թէ 1708 ին Կ. Պոլսոյ մէջ յանուն Սրապիոնի տպարան մը ևս կայ եղեր հաստատուած։ Անտարակոյս այս պարագան է, որ հետաքրքրական է, ինչպէս ըսինք ըստ մեզ. և արժանի ուշադրութեան։

Եւ չը կարծենք թէ՝ մեր այս կարծիքն սխալ է հաստատ հիման մը վրայ հաստատուած չէ, այս տպարանն մի միայն Յայսմաւուրք մը տպագրելով ապա գործունէութենէ դադրած չը պիտի ըլլայ, այլ տակէ յառաջ և յետոյ արտադրած պիտի ըլլայ նաև ուրիշ գրեանք ալ, ուսոր կը խնդրենք, ամէն հետաքրքիր բանասէրներէն, որ եթէ հանդիպին նոյն Տպարանէն հրատարակուած որ և է ուրիշ տպագրութիւն մը, անմիջապէս հրատարակութեան տան զայն, ի գիտութիւն և օգուտ Հայ Տպագրութեան պատմութեան։

Անտարակոյս յիշեալ երկու դրեանց յիշատակարաններն՝

ՅԱՅՍՄԱՒՈՒՐՔ (Տպագր. 1708 ին)։

Ճշդաբ. — Ինչպէս ըսինք վերև, գրքին առաջին թերթն ինկած է։

Յիշատակարանք. — Ցկզն 1040. Եւ Առաջնորդ Սրբոյ Երուսաղէմայ և մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպօլսոյ Պատրիարք Տէր Յովհաննէս արհի եպիսկոպոսն։ Եւ Սուրբ Էջմիածնայ ընտրեալ Ա. Հայրապետ Ա. Պետրոս արհի եպիսկոպոսն, որ եկ ի վեհէն այսմոյ Նըւիրակ ի կոստանդինուպօլիս։

Փառք . . . ըստ խոստմանն որ եւս կարողութիւն և եղև ձեռնտու առաջնորդելով ի նաւահանգիստն իմ։ Թանգի բնա-

կան մտաց մե . . . (թուղթը պատռած էր այս տեղ) նիւթ սըրտի ինչ, ով սիրելի հոգևոր հարք՝ և եղբարք իմ, խնդրեմ ի ձէնջ՝ լինիլ անմեղադիր ակարութիւնս իմ, եթէ դատիցի ուրուք սղալ քերիլ ուղեսցես, զի անսղալ միայն Աստ. է և դուն վարձատրեսցես ի Քս. է։ Արդ՝ մինչև այդ սրտի մեղ արեգակն ի բարձանց. և ետ ընդունութիւն ի ձեռն շնորհաց սրբոյն իւրոյ միածնի՝ ի լոյս ածել զեղեցկատիպ և զիակատար մատեանս եկեղեցւոյ զդաղափարեցեալս ի ընտիր օրինակէ ի վազելմից . . . Հայոց վասն որոյ աղերսեմ միաձաղուն զրնաւ ուխտըս եկեղեցւոյ, զեպիսկոպոսունս . . . սրք առանաք զսայ ի վայելումն անձանց ձերոց, ներել ի մերում ակարութեանս Ուստի հեղմամբ մխիտարք աղերսանօք յիշել յաղօթս ձեր սըրբանուէրս զԻսրայեալ եղբարքս Ակնա զիւղն Կարբէս։ Զազնուամեծար և զնեգահոգի մահտեսի Դուկասն և զծնողս Գրիգորն և մայրն մահտեսի Շամն։ Զազնուամեծար և զնեգահոգի մահտեսի Զաքարիայն և զծնողս նորին Չայպաթն և զմայրն Զորդարն։ Զևճաղատիս և իմաստնախոհ խոճայ Պալին, և զգծնողս սմին մահտեսի Պուրմեղն և զմայրն մահտեսի Հռոփին։ Զհանճարեղ և զարիայեալ ոսկրն Ակիքսանն և զծնողս Մարտիրոսն և զհանգուցեալ մայր նորին, և զեղբայրն Առաքել վարդապետն, որ են ի գիւղն Կամրկըզու։ Զդարեբարոյ և զերկիւղած խոճայ Յակոբն, և զծնողս նորին Սարգիսն և զմայրն մահտեսի Նազիկն։ Զդարեակր և զքաջասիրտ մահտեսի Դաւարն, և զհարատարհնաս և գիտուհատարան եղբայրն նորին պարոն Տիրատուրն։ և զծնողք նոցին մահտեսի Կարապետն և զմայրն մահտեսի Մարիամն, և զհանգուցեալ եղբարցն Պողոսին և Ակիքսանոսին որ են ի գիւղն Ազուչախտու . . . . Գործեալ յիշեցէք զտպող Մատենիս այս աշխատասէրս Սրապիոն Եպուսկոպոսի և զծնողքն իմ Հանգուցեալ Վարդերսն և ամենայն ննջեցեալս իմ ամէն։ Եւ սորին չարաչարդոզս այս զմահտեսի Աստուրի որդի մահտեսի Խաչատուրն։ Եւ զաշխատասէր Հանէսն Կպուչեխցի։ Եւ զմրազարկ սեաւ ի վերայ տպարանի իմոյ զմնկան իմ Տուղպզի Պետրոսն, և զաշխատասէր Դաւիթն Եպուչեխցի . . . ։ Ա. տարեցաւ Սուրբ Մատեանս ի թվին Հայոց ՈՃՄԵ։ Եւ Փետրվարի ԺԴ։ Եւ ի թվին Քրիստոսի, ՌՆՃԸ. ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս։ Եւ ի թագաւորութեանն ինքնակալ մերոյ Սուլթան Ահմատին՝ որոյ երկայն աւուրս արասցէ Տէր . . . ։ Եւ նորին վէպիր Ամէն փաչայ։ ամէն։

Ծանօթութիւն. — Մատեանս է մեծամատ, ունի 1043 էջք. լաւ տպագրութիւն. 417 թուականէն կնկնուած է, նոյն և երկրորդ էջին վրայ։

ՏՕՆԱՑՈՅՑ (Տպագր. 1785 ին).

Ձախողք. — ԳԻՐՔ ՈՐ ԿՈՉԻ ՏՕՆԱՑՈՅՑ։ Կարգաւորութիւն և հրահանգ Տէրունական տօնից զոր կարգեալ և սահմանեալ Խաղակոյ սքանչելագործ Սուրբ Հայրապետին Հայոց, ըստ աթարոզութեանցն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ։ Վերստին ի լոյս ածեալ կամեցողութեամբ աղքիս Հայոց։ Ի Հայրապետութեան ամենայն Հայոց Տն. Գրիգորիսու Կաթողիկոսին, ի Պատրիարքութեան սրբոյ Էրուսաղէմի Յովակիմայ Վարդապետին։ Եւ ի Կոստանդնուպոլսոյ Ջաքսրիայ ազգասէր Պատրիարքի, որոյ հրամանաւն իսկ տպեցաւ ի թուին Հայոց՝ ՌՄԼԴ. և յՕգոստոս Ի-Ա, ի Տպարանի Յովհաննիսի և Պօղոսի։

Ցիշատակարանք. — Շնորհօք և ազդմամբ ամենաշնորհ սրբոյ հոգւոյն Ա՛յ. մեք բնակեալքս ի մեծն Պօլիս, Ազաք երիցունք, Աբեղայականք, և առ հասարակ Քահանայք, նաև Իշխանապետք, իշխանք և առ հասարակ ժողովուրդք, միահամուռ ամենեքեանքս, հաւանութեամբ միմեանց, խնդիր արարեալ ի ներկայ եղեալ ազգասէր Պատրիարքէն, վասն վերստին տպեցման հին Տօնացուցիս Որոյ հրամանաւն եղև տպեալ՝ ըստ յառաջադոյն տպագրեալ օրինակացն և Աստուածով աւարտ հասեալ, ի վայելումն մաքուր և Լուսաւորչադաւան ազգիս Հայոց։ Իսկ՝ զայս այսպէս առնելն մեր ո՛չ այլ ինչ է՝ եթէ ոչ յերկուց պատճառաց. նախ՝ վասն սրբոյ եկեղեցւոյս Հայաստանեաց անփոփոխ մնալոյ ի յաւիտեան, որպէս նախնիքն մեր պահեալ էին մինչև ցայժմ։ Երկրորդ՝ վասն ընծայեցելոյ սրբազան Հայրապետացն մերոց, Իւահակայ և պարծակցւոյ նորին Մեսրոպայ, և հետևողաց նորին Գիւտի, Յովհաննու Մանդակունւոյ, Ներսէսի Շնորհալւոյ. Գրիգորի Վկայասէրի, և Սարգսի Շնորհալւոյ կարգադրեալ Տօնացոյցն անայլայլելի պահելոյ։ Եւ արդ՝ բայ ի վերայգրեալ յերկոցունց պատճառացն, եթէ ոք ի մեծամեծացն մինչև ցմօտքունն՝ յայլ և այլ միտս ընթանայցէ կամ բանիւ արտաբերիցէ, յիրաւի մեծամեծս մեղանչելով մեղանչէ։

Ծանօթութիւն. — Մատեանս է ութածալ, ունի 390 էջք. մինչին տպագրութիւն։

Ե. Վ. Պ.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՉԷ

Այս. Մամլ. վերջին թուոյն մէջ Քաղաքական ժողովոյ անդամներէն՝ Տիար Մ. Ղազարոսեան, Պատկ. Վարչութեան մէկ որոշումը, ի մասին Ազգ. վարժարանաց նախարդ Տեսչին, արդարացնել կը ջանայ առարկելով որ նախադէպ ասիճ ձեւակերպութիւն կատարած է Խնդիրը իմ և բանիցս ընթերցողներուս համար շատ պարզ՝ բայց կան երկու կէտեր որոնք պէտք է ճըշդուին։

Նախ Պատկ. Վարչութեան երկու անդամները Ուսումնական Խորհրդոյ Մեծ. Ատենապետին բացակայութեան պատճառաւ բանակցութիւնը չեռաձգեցին, և երկրորդ Ուսումն. Խորհրդոյ անդամը նոյն պատճառաւ չհամապարեցին կամ լաւ ևս ըսեմ հարկ չտեսան Քաղաքական ժողովոյ հրաւէրին անձամբ պատասխանելու։ Ուսումն. Խորհրդոյ Ատենապետին բացակայութիւնը միայն տասն օր տևեց. ուրչափ ետանդ և փութկոտութիւն այսպիսի անհրաժեշտ խնդրոյ մը համար որոշում կամ վճիռ տալու առանց կանխաւ ըստ արժանւոյն լուսաբանելու։

Եւ ինչ հարկ կար բանակցութեան մանելու կամ խառն նիւթ ընելու այդ ձեռներեցութիւնը ո՞ւսկից կ՚առնէ Պատկ. Վարչութիւնը. եթէ սէյաք կար՝ ուղիղ ճամբան պաշտօնագրով բանակցիլը չէ՞ր։

Պատկ. Վարչութիւնը Սահմանադրութեան դէմ մեղանչած է, իր իրաւասութենէ դուրս եղած խնդրոյ մը մէջամտելով և Ուսումն. Խորհուրդը այս ոտնձգութեան դէմ բողոքած է յանելով Սահմանադրութեան հետևեալ յօդուածին։

Յօդուած 42. — «Քաղաքական ժողովը իրեն եկած գործերը ո՛ր Խորհրդոյ վերաբերեալ ըլլան՝ քննելու համար այն Խորհրդոյն կը յանձնէ և մինչև անոր կարծիքը չառնուի չիրնար գործադրութեան ձեռնարկել» ։

Իզմիր, 4 Մարտ 1897

Մ. ՍԻՄԱՒՆԵԱՆ

ՄԵՐ ԱԶԳ. ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ

Ամիաներէ ի վեր՝ մեր Ազգ. վարժարաններու վիճակը քննադատութեան առարկայ եղած՝ մէկ կողմէ Սէօկ և Եոնէօա, միւս կողմէ տեղւոյս Ռւսումն. Խորհուրդը բանակութիւ մ՚ակատած են ու մեր ու ղէմ կ՚գրեն, ինչպէս յայտնի է, մեր թերթին միջոցաւ։

Վիճարանութեան դաշտը բացաւ Սէօկ փոքրիկ նամակով մ՚որ Ա֊ոնին ֆոթֆերօ ախտը դրութեան վրայ ընդհանրապէս խօսելու առթիւ՝ իրեւ անկեղծաբան նկարագրած էր տեղւոյս կրթական վիճակը։ Այդ հարւածնի դրոյն նկատմամբ անպաշտօն կամ պաշտօնական հերքում մը չտեսնուեցաւ ոչ ֆոպատեական ժողովոյ և ոչ ուրիչ տեսուչ խորհրդոյ կողմէ՝ թեև Սէօկի դիտողութիւնները ուշադրութեան կամ պատասխանի անարժան համարուելով, բայց Ռւսումն. Խորհրդոյ Մեծ. Ատենապետն իր կողմէ՝ իրեւ հերքում, երկու նամակ ուղղեց, որոց մին հրատարակուելէ և միւսն յետս կոչուելէ ետև՝ երրորդ մը եւս անցած անգամ Դիւանին կողմէ հրապարակ ելաւ պաշտօնական ձեւով մը։

Սէօկ և Եոնէօա՝ իրեւ անդոյ կամ աննշան էակներ նկատուելով՝ Ռւսումն. Խորհրդոյ Ատենապետին ու Դիւանին կողմէ, իրենց պատասխաններն ուղղակի խմբագրութեանս անուան կ՚ուղղուին, որպէս թէ բոլոր այս վիճարանութեան դրդիռն ու հեղինակը նոյն ինք խմբագրութիւնս լինէր, հետևապէս և պատասխանատուութեան ենթական։

Արդ՝ բուն խնդրոյն մէջ մտնելէ առաջ՝ պարտ կ՚համարինք յայտնել, որ Ռւսումն. Խորհրդոյ թէ Ատենապետն և թէ Դիւանն նախ՝ անսովոր ու ձախող դիրք մը բռնած եղան վիճարանութեան այնպիսի ձև մը տալով, որպէս թէ բոլոր Հաստատութիւնը գոհ էր վարժարաններու ընթացքէն, և միայն մենք, մենք միայն Ընտրեալ Նպատակով զրգռած ենք խնդիր մ՚որ բնաւ տեղի չունի, և թէ իրենց բոլոր պաշտօնական բարեվութեան և դատապարտութեան շանթերը մեր գլխուն թափելու իրաւունք ունին։ Երկրորդ՝ տարօրինակ կամակորութեան փորձ մը տուած եղան, մեր կրկնակի դիտողութեանց հակառակ, իրենց խօսքը չարունակ մեզ ուղղելով, որպէս թէ նոյն խնդրոյն մէջ՝

ի հարկին, մեր կարծիքն անկախաբէն յայտնելու արիւթիւնը չունենալով, այլ և այլ անուններու ներքև կ'երևէինք. եբբեբէ՝ օրինաւոր քննադատութեան մը դէմ դայրանալով՝ այնպիսի հովեր առնելու ելան, որպէս թէ անխաղալական մարմին մ'են, և այս յաւակնութեամբ վերջին անգամ բացարձակօրէն կ'յայտարարեն թէ՝ ազդ. վարժարաններու մասին մեր թերթին մէջ հրապարակուած և իբրև ճշմարիտ երեւոյթներ ներկայացուած դէպքերը գեթ ոչ մէկ աւանդ բացատրութեան անճիշդ և չհիմնաւորուած նպատակի ծառայելու համար յարդարուած և մեզ կ'ազդարարեն (իմա կ'յայտարարեն) որ պարտաւոր են կամ զանազան ապացոյցներով հաստատել կամ չեղած կոչեմ ընել եղեր արդարութեան և պետութեան դէմ նշոյլ մ'առնելու մեր արդի մեղ:

Եթէ ոչ ծիծաղելարժ՝ վաեմ է այս պաշտօնական հերքումն, ինչպէս նաև մեր վրայ դրուած պահանջումն՝ որու նմանն ոչ տեսած ենք և ոչ երբէք տեսնելիք ունինք: Բացարձակ կ'խօսի Դիւանը, միջին ճամբայ չունի. կամ ապացուցանել կամ չեղած կոչեմ ընել, ասկա թէ ոչ արդարասիրութեան և ազգասիրութեան նշոյլին իսկ զուրկ պիտի հռչակուինք, վասն զի՝ ինչ դիտողութիւններ և իրողութիւններ որ մինչև ցայսօր՝ վարժարաններու մասին հրատարակուած են Սէուակի և Նուռնեանի կողմէ՝ բոլորն ալ, առանց բացառութեան, պարզապէս ստուեն, վասն զի ինք Դիւանը միայն ճշմարտախօս ու արդարասէր է:

Իրաւի՝ այսպիսի վճռի մ'առջև կարելի պիտի լինէր մեզ գլուխ ծռել՝ եթէ Դիւանին պէս կատակարանելու ախորժակ ունենայինք, եթէ անկողմնակալութեան ու ճշմարտասիրութեան ոգին չտիրէր մեզ, եթէ իրօք ամեն ճշմարտութիւն ընտանի չունենայինք. Խորհրդին կողմն է, եթէ իրողութիւնները կան ու կ'մնան իրենց պաշտպան, մինչ հարկ կայ դեռ կոչեմ հրամայել, հրաման՝ որ կ'ենթադրէ թէ Դիւանն մեր վկայութեան պէտքը կ'զգայ, քանի որ պիտի գիտնայ անշուշտ, որ երբ խնդիր մը հրապարակաւ կ'ծեծուի, գաւառներն, որ ներկայ պարագայիս մէջ, իրաւնկ և լրջամիտ ընթերցողներ են, երկու կողմին յառաջ բերած փաստերը կ'կշռեն, կը բաղդատեն կ'կշռեն և ապա այս կամ այն կողմին իրաւունք կ'տան, առանց դեռ կոչեմի պահանջումներ ընելու, այս պատճառաւ որ միայն օրինաւոր յաղթանակն արդէն միւսին պարտութիւնն ու պատասխանութիւնն է:

Ուսումն. Խորհուրդը պարտի գիտնալ նաև, թէ ներկայ պատագային մէջ Խմբագրութիւնս պատասխանատուութենէ իրեն ընկած բաժինը մերժողներէն չէ, թէ որ և է ըսելոյն նպատակ մը չունի և թէ Ազդին ձառայութիւն մը նախատեսելու գաղափարն այնքան հեռի է իմէ որքան հեռի է Դիւանը քննադատութեան օգուտները դնահատելու կարողութենէ։

Տարիներ առաջ՝ նմանօրինակ ամրատանութեան մ՚առթիւ՝ կ՚գրէինք մեր ամսաթերթին մէջ (1893 Մարտ) թէ՝ — Իրրև խմբագիր և մի միայն յօգուտ կրթական գործին, ի սկզբան՝ քննադատական նամակներ՝ գլխաւորապէս Սէոկ ուորագրութեամբ, հրատարակած ենք և մի շատ դպրոցական անտեղութիւններ վեր հանած ենք, այն յաւակով որ նկատողութեան կ՚առնուին ձեռնհաս իշխանութեան կողմէ և անոնց կրկնութիւնը կ՚արգիլուի։ Ակնյն ոչ միայն մեր յոյսն ի դերև ելած տեսանք, այլ և մեզ քաջներ եղան թէ մեր նպատակին ծառայ մեկնութիւններ կատան չշահիմ ոմանք և այնպէս կ՚կարծեն թէ անձնական նկատումներ ունինք Ազգային վարժարաններու վիճակը քննադատութեան առարկայ ընելուն։ Այս կարծիքն որքան անհիմն նոյնքան ինքնական է։ —

Մի և նոյն կարծիքը կ՚յայտնէ և այժմ մեր Դիւանն, և այս կարծիքն այնքան ուշագրի նկատուելի է որքան որ իրմէ հեռացած և մեզ մօտէն ճանչցող անձերէ կ՚իմացուի այն պատասխանական հեռագիրներն որոնց մասին կարգն է խօսելուս

* * *

Տարակոյս չկայ որ՝ երբ կրթական հաստատութիւններ վեց եօթ տարուան մէջ երեք տեսակ կ՚փոխեն, երբ իրարու յաջորդող Ուսումնական Խորհուրդներ իրարմէ տարբեր ծրագիրներով գործի կ՚ձեռնարկեն, երբ վերջապէս չարաբնակ դաստուածներ, դանոններ, եղանակներ կ՚փոխուին, և ուսանողներն երիւ տարին անգամ մը նոր գիրքերու, նոր ու անկապ ծրագիրներու, նոր և մերթ ընդմէջ մերթ անճարակ դասատուներու ու մեթոտներու առջև կ՚պանուին, բնականապէս այդ պիտի հաստատութեանց մէջ ոչ դպրոցական հաստատուն կազմակերպութիւն, ոչ դասնոնաւոր ուղղութիւն, ոչ ծրագիրներու յարմարութեան և ոչ բարոյական և ուսումնական դաստիարակու-

թեան անհրաժեշտ պահանջումներու դործադրութիւն կ'տեսնուին։ Գրեթէ այսպիսի անկայուն դրութեան մէջ ընկած կ'ներկէին մեր Ազգային երկաթեա վարժարաններն, որոց վերին հսկողութիւնը վարող նախկին Ուսումն. Խորհուրդ մ'իր նախորդին ընտրած և թերևս իրեն չհաւնած տեսչի մ'առջև դանուելով անոր պաշտօնավարութեան համակերպած էր՝ նորանոր փոփոխութեանց տեղի չտալու համար։

Բայց ներկայ Ուսումն. Խորհուրդն իր բացարձակ կամքով ու հաւանութեամբ տեսչութեան պաշտօնի կոչած էր անձ մ'որու մանկավարժական ձեռնհասութեան լիովին տեղեակ լինիլը կը կարծուէր, քանի որ ինք կրթական դործին մէջ մեծ հեղինակութիւն մը լինելու յատկութիւնն ունէր։

Սակայն՝ ինչպէս դէպքերը ցոյց տուին, Ուսումն. Խորհուրդն առաջին օրէն սխալ քայլ մ'առած եղաւ դպրոցական բարձրադոյն պաշտօնէին ձախող ընտրութեան մէջ։ Այս սխալմունքը փորձով ճանչցաւ կամ ոչ։ Եթէ ճանչցաւ և չուղղեց, վարժարաններու օգուտն անձնական հպարտութեան թիւր զգացումի մը զոհեց, եթէ չճանչցաւ և անդիտակցօրէն ընտրածը պաշտպանեց, կրթական դործերու մէջ իր կարողութեան տարիճանն երեան հանեց։ Միայն սխալ քայլ մ'որ չուղղուիր, ուրիշ նոր սխալ քայլի մը կ'առաջնորդէ, և Ուսումն. Խորհուրդը այդ երկրորդ սխալն ալ դործեց կարծելով թէ ինք, միայն ինք կարող է ամեն բանի հասնիլ, վարժարաններու վերին հսկողութեան հետ ներքին դործերը կանոնաւորել, տեսուչէն ըսկսեալ մինչև յետին դասատուն հրաւանդել ու վարել և յառաջդիմութեան ճամբան դտնել։

Տեսչական դործին այս անհեթեթ ըմբռնումէն առաջ եկան նորանոր անպատեհութիւններ և անկարդութիւններ՝ որոց առաջն առնելու համար ոչ դիտութիւն և ոչ կամք կ'զօրեն, ինչպէս մարմին մ'անդոր կ'դտնուի կանոնաւորապէս դործելու երբ մէն մի դործարան՝ իր յատուկ պաշտօնը կատարելով հանդերձ՝ մի և նոյն նպատակին, այս է ամբողջ մարմնոյն կենդանութեան չծառայեր։ Այլ կ'Ուսումն. Խորհրդոյ պաշտօնն, այլ տեսչութեան պաշտօնն, և այլ ուսուցչական մարմնոյ մը պաշտօնն, և երբ այս զանազան դործօն մասերն ներդաշնակութեամբ իրարու հետ կապուելով կրթարանի մը նպատակին, այսինքն բարոյական, մտաւորական ու ֆիզիքական զարդացման չեն դիմեր, կանոնաւորութեան, կարդապահու-

թեան, աւանդելի առարկաներու աստիճանական յարակցութեան, աշխատութեան և ուսմանց բանաւոր բաժանման, մանաւանդ բարոյական օրինակելի հակողութեան պայմաններու մէջ, վարժարանն, որքան որ մասնական ճգունք և վարժապետական խղճամիտ պարտաճանաչութիւն ի գործ դրուին, միշտ ատրտամ և աննպատակ ուղղութիւն մը կ'ստանայ և փափաքելի արդիւնքը չէ կարող տալ։

Ա.յսպիսի վիճակի մը մէջ կ'գանուին և մեր վարժարանները, և այս կարծիքը կ'յայտնենք ոչ միայն ամենասոյնչ վիայութեանց վրայ յենլով այլ և այն էջղ-ԹԷՈՒ վրայ, որոց նկարագիրը մեր թերթին մէջ արդէն երևցաւ, և որոց համբաւն արձագանք կ'գտնէ նոյն իսկ զանազան հայ թերթերու մէջ։ Մատկել վէրքը զարման բերել չէ, աքօղել ճշմարտութիւնը արդարասիրութիւն չէ, և եթէ մեր Ուսումն. Խորհուրդը կը դժկամակի ճշմարտութիւնը խոստովանիլ և պաշտօնապէս կը հրամայէ որ հաւատանք թէ մեր վարժարաններն երբէք այսքան բարձաւաճ դրութեան մէջ չեն գտնուած, բնաւ չենք զարմանար, վասն զի կ'հաւատանք թէ Ուսումնական Խորհուրդը անկեղծօրէն կ'խօսի, քանի որ կ'մտի թէ ժամանակ չունի, ինչպէս՝ ըստ իր նախորդ մի յայտարարութեան՝ դպրոցներու նախորդ տարեկան չրջանի պեղեկութիւնը պատրաստելու, նոյնպէս անոնց ներքին վիճակը քննելու, և հաւանօրէն քննելու ալ որքամադիր չէ, քանի որ այս համոզումն ունի թէ ամեն բան պիտէ և ամեն բան իր գիտութեամբ կ'կատարուի։ Բայց՝ ղժբաղդաբար՝ էջղ-ՂԷ-ՆԵԲՆ՝ զոր իր հեգեմոնէջղով ժխտելու կ'ելնէ աջանց բացառութեան, պարզապէս ճշմարիտ չէ գոչելով այդ համոզման դէմ կ'խօսին, այն աստիճան որ ոչ միայն իր անդամակիցներէն մին, այլ և Հասարակութիւնն անգամ, որ սակայն իրրև անտարբեր կ'տրամադրուի, իրաց այս վիճակին չհանդուրժելով, հրաժարական և բոլոր ատեաձ են առ Ազգ. Վարչութիւնն, և գործադրական ժողովը ստիպուած է հրաւիրել Ուսումն. Խորհուրդն որ այլ ևս չգործադրանէ տեսչութիւն մ'որ անգործադրանելի է։

Ցե արդարև՝ եթէ ամեն փաստ և ապացոյց պակսէին, Պ. Մխրձա Մաղաքեանի հրաժարագիրն բաւական չափի համարուէր իրաւունք տալ մեզ։ Այդ հրաժարագրին, տեղւոյս անձնակալութեան պատճառաւ, վերջին մասը միայն մէջ բերենք։

«Արդ՝ նկատելով որ իմ բոլոր դիտողութիւնները առ ոչ ինչ կը գրուին, նկատելով որ բարեկարգութեան, ուղղամտութեան և պարտաճանաչութեան տիպար, և ուսանողներու առջև բարի և ազնիւ օրինակ հանդիսանալու հանգամանքէն, ինչպես նաև տեսչական պաշտօնի տարբեր կան պայմաններէ զերծ անձի մը պրուած է Ազգ. վարժարաններու տեսչութիւնն, նկատելով որ մասնաւորի մը շահուն կ'զոհուի մեր կրթական հաստատութեանց նուիրական նպատակն, նկատելով նաև որ հնազհեակ ուժերի պիտի վտանգուի մեր կրթական վիճակն այսպես շարունակութեամբ, պարտն դատեցի այն գրովս իմ հրաժարական մատուցանել Պատ. վարչութեանդ որ և է պատասխանատուութենէ ազատ ճնալու համար։

Մնամ և այլն։

Իզմիր, 22 Փետր. 1897 — Մ. ՄԱՍԵՐՃԱՆ

Այս հրաժարագրին և կարգ մ'ուրիշներուն կողմէ մասնաւորաբար հանրապետին վրայ էր որ Ազգ. վարչութիւնն Ուսումնական Խորհրդոյ հետ բանակցութեան մէջ կուգէ մտնել և խնդիրը կարգադրել, սահմանադրական ձևակերպութիւնները կատարելով։ Բայց Ուսումն. Խորհուրդն Փ. Սպ. Ժողովին ընթացքն ապընդհատութիւն և հակասահմանադրական դանելով՝ կ'բողոքէ և իր հերթականութեան մէջ կ'հրաւիրէ մեզ Ազգ. Ատենադպրական պարտքն Դիւանը դիմել և կարգալ իր կողմէ բրուած բողոքագրին, կարգացինք զայն և միանգամայն լսեցանք որ պաշտօնական և օրինական հանգամանքէ ոչ ոեէ բոլորովին զուրկ դանելով զայն Բազ. Ժողովը եւ՝ Ուսումնական Խորհրդին՝ դարձուցեր է։

Մեզ ուղղուած հերթականքին այնպէս կ'թուի որ Ուսումն. Խորհուրդն պիտի պահէր դեռ ևս Պ. Տեսուչն եթէ իւրմէն հրաժարած չլինէր՝ իմանալով որ իր պետութեան ընթացակարգին պիտի նրան անհաճոյ դէպքերու պիտի դալ, վասն դի Խորհուրդը կ'տարկէ թէ այդ հրաժարականն իսկական դրամական խնդիր մ'է և դարձեալ հոգեբարոյական հետ առնչութիւն չունի։ Եթէ տանջութիւն չունէր, ինչո՞ւ համար ուրեմն անհաճոյ դէպքերու պիտի դար, հանելուկ մ'է հակասական՝ որուն լուծումն ուշիմ ընթերցողին կը թողունք դանել։

Քանի որ Ուսումն. Խորհուրդն անհամոզելի կ'մնայ, դարձեալ վիճակի խնդիրը աւելի լուսաբանելու համար Խմբագրութիւնս կ'առաջարկէ մէջտեղ մը, այս է, անկախ, ձեռնհաս և չեզոք անձերէ մասնախումբ մը կազմել, կամ նորընտիր Տեսչին յանձնարարել, որ առանց ո և է ակնառութեան, և արտաքին ճնշման, աղատօրէն քննէ մեր վարժարաններու արդի դրու-

թիւնն, կարգը ու կանոնագիրն, դասարաններու կազմութիւնը, ծրագիրներու՝ եթէ կան ամբողջովին, յօրինուածն, ուսմանց բաժանումն և կապակցութեան կերպն, դասատանդութեանց ժամերն ու մեթոտները, ուսանողներու ֆիզիքական, բարոյական և մտաւորական առաջադէմներու չինութեան եղանակն՝ ինչպէս նաև մէնմի դասատուի տրուած դասական հրահանգն ու ծրագիրը, դասատուներու ամսական թոշակներու բաշխումն, համառօտ՝ նախորդ տեսչութեան օրով՝ մեր ազգ. վարժարաններու թէ կազմական, թէ բարոյական, թէ դրամական և թէ կարգապահական վիճակն, և պէղէկոէրէ Ազգ. Վարչութեան

Եթէ այս առաջարկն իսկ Վարչութեան կողմէ անընդունելի դատուի, նորընտիր Տեսչին առաջին պարտաւորութիւնն է այդպիսի տեղեկագիր մը պատրաստել, որպէս զի պիտակցութեամբ դարձէ և իր մեծանելիք բարենորոգումներն առ որանք է ներկայացնէ։*

ԼՐԱԲԵՐ

Եւրոպական քաղաքականութեան առանցքն այժմ կրետէ կղզին է, որ մեծ տէրութեանց միութեան դիծը կ'դառնայ։ Եթէ այդ դիծը խզուի, համագործութիւնը պիտի դադրի, կըռեն, և հետևութիւնն է ընդհանուր պատերազմ, որու առաջն առնելու համար բոլոր դահլիճներն ամեն ճիգ կ'թափեն սոյն տագնապը գրգռող Յունաստանն, Եւրոպայի այս սոսկալի մանուկն, ուղիղ ճամբու բերել և այս նպատակաւ՝ մի քանի ամսէ ի վեր եղեկտրական թելերը, ծանուցագիրներ, նաւեր ու զօրքեր շարժման մէջ կ'դրուին։ Հանրային ուշադրութիւնը գրաւող այս քաղաքական խնդրոյն առջև՝ ի մթան կ'մնան ուրիշ ներքին ու արտաքին դէպքեր ու հարցեր և յատկապէս բարենորոգութիւններու դիւանագիտական ծրագիրն։

---

* Մի քանի համակիրներ՝ որ Մէ-ոյի եւ այլոց կողմէ եկած են մեզ՝ պիտի հրաժարակութիւն ուրիշ անգամ՝ եթէ հարկ լինի։

Եւ՝ իրաւի՝ ժամանակակից անցքերու հետաքրքիր ընթերցողն այս պահուս հազիւ ակնարկ մը կ'նետէ խորհրդարանական վիճաբանութեանց, որ պինւորական ու նաւային նարանոր վարկերու կարևորութեան, անտեսական ճեռնարկներու, բարեգործական հանգանակութեանց, արքունական այցելութեանց և առևտրական և ընտրական գործողութեանց կ'վերաբերին. Կրնայէ չուշքն է հրատապ խնդիրն, ուսոի իրրև անոնք չեն կ'նիատուին հաճելամատարար Անգլիոյ մագոհ ոգին վոխառնելու համար։ Ասոնք ամենայն դահակալութեան աներեսարան և ամ ամիսս պատրաստելի հանդիսական ասներն, մանաւանդ ի նպատա Լանսօնի ցարդ կամաւոր նուէրներով մատակարարուած հիւանդանոցներու համար կազմուելիք Ուէլսի իշխանին ջրամաքլուխն անուամբ հանգանակութիւնն, որու չնորհիւ ամեն տարի մի մի չիլին վճարուելով անգլիացիներու կողմէ՝ կ'յուսացուի հարիւր հազար ոսկւոյ գումարէն աւելի դոյացնել։ — Վիզդորիա թագուհւոյն սեռակցութիւնն՝ Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահ՝ Պ. Ֆոռի հետ։ — Գերմանիոյ Վիլհելմ Ա. կայսեր ծննդեան հարիւրերորդ տարեդարձի առիթու կանգնուած յիշատակարանի բացման հանդէս — Արդի կայսեր ընկերք միսթապարձ այցելութիւնն առ Ջարն՝ մայիս ամսուն մէջ։ — Պոմպայի ժանտախտն, որ, թէև ծագած վայրերու մէջ նուազած է, սակայն դէպ ի Պիւլղարիատան և Ասիոյ Հայաստան կ'արշաւէ — Հնդկաստանի սովելոց տառապագին վիճակին, որոց թիւն 3 միլիոնի կրնայ հասնի՝ հակառակ կառավարութեան անդուլ խնամոց և օգնութեան, և որոց ազէաքը թեթևցնելու համար միայն Անգլիոյ մէջ 300 հազար ոսկւոյ հասած է հանգանակութեան գումարն։ — Վինիէցուէլայի և Անգլիոյ մէջ վաղուց յուզուած սահմանադիր վէճն, որու կարգադրութեան համար վերջապէս իրաւարար առեան մը կ'կազմուի, սակայն դաշնագրի գործադրութիւնը թերևս մէկ երկու տարիէն կատարուի։ — Գուատալա կորնէն, որու վախճան չկրցաւ տալ տակաւին Սպանիա՝ որքան որ այդ ապստամբական չարժումը զսպելու համար բիւրաւոր զինուորներ զրկեց այդ կղզին, և այժմ հաւանութիւն ցոյց կուտայ սպանիական դահլիճն բարենորոգութիւններ խոստանալ կղզեցւոց ընտրական սկզբանց վրայ հիմնուած, մինչդեռ ապստամբներն անկախութիւն կ'պահանջեն — Ֆիլիպեան կղզիներու անիշխանական վիճակն, որու դարման բերելու համար, միակ միջոցն, ինքնօրինութիւնն, գլանալով՝ Սպանիա դրամական ծանր տագնապի մէջ ընկած է, և ընդունայն կ'ջանայ զօրք հասցնել Փոլավիչ ժ զօրավարին, որ յուսահատ, վատառողջութեան պատրուակաւ իր պաշտօնէն հրաժարելու կ'առաջարկէ։ — Անգլիական զօրաց յաղթութիւնն, որով Նիկէր գեհին եղերքը գտնուած Պէնին քաղաքը, նոյնպէս այդ տեղն 300 մղոնի չափ հեռու եղող Պիտա քաղաքը կ'առնուն՝ բնիկ հնդիկն զօրութեան և սոսկալի դժուարութեանց դէմ կռուելով, և այսպէս ալեքնուալա ցեղապետի մ'իշխանութիւնը ջնջելով՝ ընդարձակ ու

քարերեր երկիրներու կ'տիրանան. — Անգլ – Ամերիկեան իրա-
ւարարութեան գաղնագիրն, որ տակաւին Միացեալ Նահանգաց
Ներակայեան կոչէ վերջնական վաւերացում չգտաւ թէև,
սակայն Պ. Մաք Քինլի, որ նախագահական ամսուը նստաւ ի
Ուաշինկդըն Պ. Բրիւէնդի իրրև յաջորդ, իր առաջին հանդիսա-
կան ճառին մէջ յայս յայտնեց թէ այդ միջազգային գաղնագի-
րըն՝ որու նմանն Ֆրանսա ևս կ'փորձէ կնքել մեծ Հնդրապե-
տութեան հետ, պիտի վաւերանայ՝ իրրև մարդասիրական մեծ
գործ — ահա այս և ուրիշ զանազան եղելութիւններ գրեթէ
անտես կ'անցնին, կըսենք, վասն զի ամեն պիտանագիտական
ու մարտական գործօղութիւններ Կրետէի չուրջը կ'դառնան, և
Յունաստան իր միջամտութեամբն կզգւոյն ապստամբական
չարժման մէջ՝ նաւատորմ և զօրք դրկելով անդ, բոլոր մեծ
տէրութեանց դահլիճներն իրար անցուց և ընդհանրապէս ա-
նոնց գայրոյթն իր վրայ հրաւիրեց։ Եւ Կրետէ, որ՝ ամիսներ
առաջ՝ այլ և այլ արտօնութիւններ ստացած կր վ.եհ. Սուլ-
թանին և մեծ տէրութեանց անօրէնութեամբ, նորէն ներքին
խռովութեանց թատր մը կ'լինի և իսլամաց ու յունաց միջ
յարձակումներ կ'սկսին։ Յունաստան իր կրօնակիցներուն օգ-
նութեան հասնելու դիտմամբ մարտանաւեր ու զօրք՝ վասն
զօրապետին հրամանատարութեամբ, Կրետէ կ'դրկէ, պործօղու-
թիւն մ'որ միջազգային օրինաց և Օսմանեան պետութեան վե-
հապետական իրաւանց դէմ նկատուելով մեծ տէրութիւններն
իսկոյն Կրետէի ջրերը տորմիղներ կ'ուղարկեն, և արիւնահե-
ղութեան առաջն առնելու համար նաւային դինուորներ կ'հանեն
Եանեա և Աքրօդիրիա։ Միջազգային նաւերն Աքրօդիրին կ'ռըմ-
բակոծեն պաշարեալ իսլամները կ'ազատեն, նաւերու մէջ կը
պատսպարեն։ Վասոս զօրապետն կ'տիպոսի իր բանակատեղն
Կօնիա վանքն և ապա Ալիքիանա փոխադրել։ Փորձը ծանր
կերպարան մ'առնելով՝ ըստ առաջարկի անգլիական դահլիճի,
Կրետէի ինքնօրինութիւն տալու կ'որոշուի և Յունաստանի
կ'ազդարարուի ետ կոչել իր նաւերն ու զօրքը Կրետէէն։ Յու-
նաստան անսաստ կ'մնայ։ Ներկայ ամսոյս սկիզբներն վերջնա-
կ'իր մը կ'ուղղուի Յոյն կառավարութեան որ հինգ օրուան մէջ
նաւերն ու զօրքը վերակոչէ, Կրետէի բացառիկ վերակազմու-
թիւն մը չնորհելու խոստմամբ։ Յոյն կառավարութիւնը միայն
նաւերը կոչելու կ'հաւանի։ Ամսոյս 9ին Կրետէն կ'պաշարուի,
ամեն պաշարի և մերքի մուտքը կ'արգիլուի տէրութեանց նա-
ւերով, և Յունաստան պաշարելու սպառնալեօք՝ եթէ տէրու-
թեանց հրամանին դիմադրէ։ Այս պահուն յոյն և օսմանցի
զօրքեր Յունաստանի սահմանագլուխը կ'զտւարուին և սպառ-
նական դիրք մը բռնած կ'երևին։

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՌԵՐ

ՎԱՆԵՑՈՒ ԲԱՌԵՐ

Ծոծռնիկ — Կանանչախառն փոքրիկ թռչուն մի է որ փուչերու մէջ բոյն կ'ընէ, որոյ ձայնն իր անուան նիշա նման է

ԱՐԱՔԿԵՐՑՈՒ ԲԱՌԵՐ

Շեհ շեհուկ կամ· շիհեհ — Գեղեցիկ ազուար

Քառնասա կամ· soyo — Սոխով միասով խառն եփուած կերակուր

Քուշնա — Տաճ· (փուռչախ) ըսուած խոտն է։

Հալիոդիկ — Տեսակ մը խոտի հունտ որ կուտեն։

Աչօմ — Մանր և կարմիր պտուղ մի է որոյ ծառը հապիւ չորս կանգուն կ'լինի։

Բռինձ — Ալօմի մի տեսակն է միակուտ և քաղցր համ ու'նի։

Սղիկ — Կանանչ (Փասուլիա)։

Յոդոլիկ — Կեռասի նման մանր համեղ պտուղ մի է։

Քուրպա — Պարախզպանի փոքր բրիչ։

Բղադ — Մեծ կաւէ աման Տաճ· (քիւք)։

Շամօֆ — Վայրի տանձ։

Խուտուռուկ — Փայտէ կղպանք որ է փականքի։

Տոռուկ — Կանանց գլխի մազերը վեր գարձնելով տուռուկ կընեն, որուն (քօչօյ) կ'ըսուի։

Կոշտիկ — Խաղողի ջրով չինուած (քէօֆթէ)։

Բառոլուկ — Մրափել։

Խորշուկ — Մանուկներու յատուկ արեան հիւանդութիւն մի է, որոնց մարմնոյն վերայ խոց կ'լինի։

Ծմայ — Փոքր երեխաներու թիկունքի վրան մանր խոցեր կելլեն որոյ ապղեցութենէն մանկիկը քունին մէջ կ'սկսի ճռ ճռ

ձայն հանել։ Այս հիւանդութիւնն ապաքինելու համար՝ մանկիկին օրորոցի ներքև տաք ջուր կ'դնեն, երեք օր որոյ դալարիով կ'ատողջանայ մանկիկը։

Կաղանդ

Աղանդ բառն ծագումառած է, Հռոմայեցիք սահմանեան տօն կ'կոչէին, Կրոնաս Իտալացւոց ժողովուրդը կրճեց և օրէնքներ տուաւ որոց օրով հաստարակութիւնն այնչափ երջանիկ եղաւ որ նոյն ժամանակի մարդիկ ոսկեդար անուանեցին զայն։ Եւ անհեղութեան դար՝ զի երկիրը առանց մշակութեան անոնց պիտոյքը կը բերէր, սոր յաջորդող դարերը արծաթի, պղնձի և երկաթի դարեր ըսուեցան մարդկանց գէշնալուն համար։ Սոյն ոսկէ դարի յիշատակը անմոռաց պահելու նպատակով Հռոմայեցի Կրօնոսեան աղանդաւորները Դեկեմբեր ամսոյն մէջ հաստատելով ամեն տարի կ'կատարէին, սոնք ծայրայեղ ազատութեան և խնդութեան օրեր էին, ուր ակերը իրենց գերիներուն կը ծառայէին, ամեն աշխատութիւն կը դադրէր, մարդիկ իրարու նուէր կը դրկէին, և այդ սովորութիւնն է որ մինչ ցարդ մնացած է կաղանդի օրը, բայց մեր նախնեաց ժամանակ Կրօնոսի աղանդը ջնջելու համար կաղանդի օրը տօն կարգեցին սուրբ Բարսեղի և Մերկերիոսի։ Ի յիշատակ չար Յուլիանոսի սատակման և քրիստոնէից ազատութեան որ իրօք քրիստոնէից համար՝ աղատութեան և ցնծութեան մեծ օր է։

Պօ՜ճ

Երկիրզի նշան է որով մայրք վոքրը մանուկնին կ'վախցնեն, և այս սովորութիւն չատ հին է հայոց մէջ,

բայց ոչ թէ պօն այլ իսկականը պան է, որովհետև շատ գաւառներ այբի վոխարէն, օ գիրը կ'գործածեն զորօրինակ Ջեթունցիք հացին հօց, պաքին պօք եւ կ'ըսեն, այսպէս է պանը։ Բայց թողունք այս տառափոխութիւնը և տեսնենք թէ ուրկէ ծագում առած է այս պան անունը մեր մէջ։ Պանի պատմութիւնը հնութիւններէ քաղելով կը դնենք այս տեղ այսպէս։ պան դաշտային կամ դեղջկական աստուածներու ամենէ մեծն էր, որ հովուական օրէնքն գտաւ. կը նկարագրուի ղղուելի դէմքով, ցիրուցան մօրուքով ու մազերով, ճակատը եղջիւրներով ու մէջքէն վար այծի կերպարանքով։ Սա շատ յարգի էր Եգիպտոսի, Արքատիայի ու մանաւանդ Հռոմի մէջ՝ ուր ի պատիւ իրեն տօներ կ'կատարուէին որոնց մէջ իր քուրմերը բոլորովին մերկանդամ վոզոցները կը վազէին։ Պան՝ յունարէն ամէն կը նշանակէ և այս Աստ.ը իրօք իրրև տիեզերքի նշանաբանը կը նկատուէր։ Կըսուի թէ երբ Կօլուացիք իրենց Բրէնոս զօրավարին առաջնորդութեամբ Տելֆիեան տաճարը կողոպտելու եկան՝ յանկարծ մեծ վախի մը մէջ ձգեց զանոնք պան, և ասկէ սովորութիւն եղաւ յանկարծական վախեր տալ մանկանց նոյն անունով, և այդ վախին կ'ըսուի պանական վախ։

Մոդես

Տեառնդառաջի երեկոյին կ'ըսուի, տեղ տեղ գաւառացիք այդ օրը եկեղեցիէն կելլեն։ Ամեն մարդ եկեղեցիէն տարած մոմերով իրենց տանիքներու վերայ հաւաքուած խռիւ և յարդէ, այդ աւուր համար նախապէս պատրաստուած դէպին կրակ կ'տան, կրակը կ'բորբոքի՝ ո-

մանք վրայէն կ'ցատքեն և ումանք չուր-
ջը դառնալով կը պարեն, եթէ ծուխը
արեւելք երթայ առատութեան նշան է,
իսկ եթէ արեւմուտք դնայ երաշտու-
թեան։ Եթէ մոլետը պրպտելու լինինք
հնութեանց մէջ կ'գտնենք բոլոր կամ
բոլէա՝ հովիւներու աստուածուհին, ա-
սոր տօնը կ'կատարուէր ամեն տարի
Մայիսի սկիզբը, հովիւները յարդի մեծ
կոյտ մը կրակ կուտային՝ ու անոր բո-
լորտիքը կը պարէին, բոլոր լաւիներէն
յարդ կը նշանակէր։ Բայց եկեղեցւոյ
Սրբազան հարք այս տօնը Տեառնըղա-
ռաչի փոխեցին, որպէս զի ժողովրդեան
գաղարարէն անապաչտութեան հետքը
ջնջեն, և նորա տեղ աստուածապաշ-
տութեան գաղափարը ամեցնեն։

Հովոտի Սաւաւոր հաշ

Գերեզմանոց, կէվի միջագիւղի բառ։
Ատպէ անուն է որ երկնակամարի վե-
րայ երևցած միջոցին լուսոյ չողերով
հոսք մը կը կազմէ, որոյ պատմութեան
կը հետևցնեն այսպէս, թէ սանամարը
կնքահօր կալէն յարդ է դողացել որոյ
զամբիւղը ծակ ըլլալով զողացած յար-
դը ճանապարհին սկսեր է թափիլ, հե-
տևաբար կնքահայրը յարդին հետքը
նշմարելով գտեր է իւր գող սանամա-
րը, իսկ սանամարը առ ամօթոյն լոյս
տուէր է նոյն վայրկեն, բայց երկրիս վրայ
ևս ապաստանարան մը չգտնելով երկինք
է պրծած որպէս զի իւր յանցանքը
ծածկուի, բայց անդ ևս չէ ծածկուած
ի նախատինս իւր ըրած դողութեան որ
մինչև ցարդ կը նշմարուի երկնակամա-
րի վերայ նորա հետքը իր բուն անու-
նով։

Շարունակելի)

ՆԱՀԱՏՈՒՐ ՓԱ. ՏՐ. Ա.ԱՐԴԱՆԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՄԱՄԼԱՅ

Եզմիրի համար	տարեկան	3 1/2	ոսկ. ֆռ.
» » Վեցամսեայ		2	» »
Ազգ. վարժապետներու	»	2 1/2	» »
Ք. Զօյսոյ եւ Փորր Ամիոյ	»	4	» »
» » »		2 1/2	» »
Ազգ. վարժապետներու	»	3	» »
Ռուսաստանի համար	»	8	րուպլի ընդդրմ.
» » »		4	» »
Եւրոպայի »	»	12	ֆրանք
» » »		9	»

ԿԱՆԽԻԿ Վ. ՁՕՐԵԼԻ

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՔ

Պ. ՊՕԼԻՍ — *Մեծ. Տիգրան էֆ. ձիվէլեկեան իրաւաբազրապես ձեւոխէ Շուրէյեէ Պապր Ալի հասցէի թիւ* 20։

Մեծ. Նշան էֆ. Պերպէրեան Լսմի Չապտիյէ հասցէի թիւ 61։

ՄԱՂՆԻՍԱ — *Մեծ. Մկրտիչ էֆ. Լրիսեանեան*

ԷՕՏԼՄԻԶ — *Մեծ. Տիրան էֆ. Պէնտէրլեան*

ՍԱՄՍՈՆ — *Մեծ. Եղ. էֆ. Մուրատեան*

ԵՐԻԶԱ — *Եծ. Սարգիս էֆ. Անտասեան*

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ — *Վեր. Տ. Սահակ եպսկ. Խապայեան*

ԳԱՀԻՐԷ — *Մեծ. Կարապետ էֆ. Նաւասարդեան*

ՄԱՆԶՄԹԷՐ — *Մեծ. Տիգրան Վարպետեան*

ՌՈՒՄԶՈՒՔ — *Մեծ. Գաւրիէլ էֆ. Տէօմլեձեան*

ՊՕՍԹՕՆ — *Մեծ. Տիգրան Թաշճեան*

Հասցէ

Մ. Մամուրեան
խմբ. Տնօրէն Ա. Մ—ի ի ԶՄԻՒՌՆԻԱ

M. Mamourian
Rédacteur de la Revue
« Arévélian Mamoul » SMYRNE